

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Dr. E. Hornemanns Boghandel for Børn

Om

Børns Anvendelse i Fabriker,

særlig med Hensyn til vore Forhold.

Af

Dr. E. Hornemann.

Særskilt Aftryk af "Hygieiniske Meddelelser" 7 B. 3 H.

Kjøbenhavn.

Jacob Lunds Boghandel.

Thieles Bogtrykkeri.

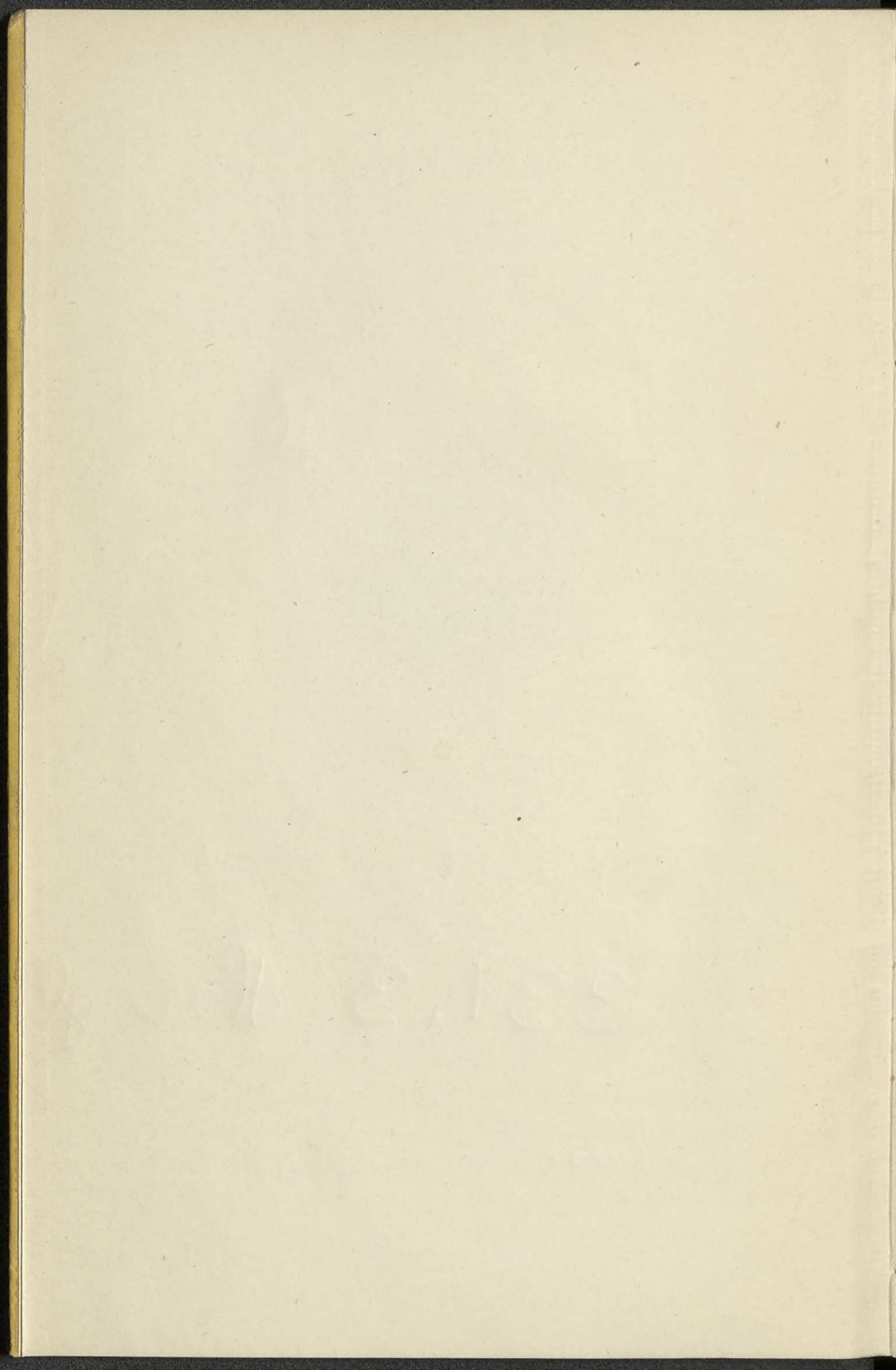
1872.

331.3 Hor gl

1872.

O m

Børns Anvendelse i Fabriker,

særlig med Hensyn til vore Forhold.

Af

Dr. E. Hornemann.

Særskilt Aftryk af "Hygieiniske Meddelelser" 7 B. 3 H.

Kjøbenhavn.

Jacob Lunds Boghandel.

Thieles Bogtrykkeri.

1872.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Om

Børns Anvendelse i Fabriker,

serlig med Hensyn til deres Forhold.

De E. Hornemann

København, 1842.

Kjøbenhavn.

Jacob Lund & Høstmann

1842

Da Bestyrelsen for det første nordiske Industrimøde viste mig den Ære at opfordre mig til at indlede en Diskussion om Børns Anvendelse i Fabriker med særligt Hensyn til Forholdene i de tre nordiske Riger, havde jeg i Begyndelsen stor Betænkelighed ved at paatage mig dette ansvarsfulde Hverv. Thi for at kunne behandle dette Spørgsmaal nogenlunde udtømmende, maatte man, selv til et indledende Foredrag, være i Besiddelse af saa omfattende Kjendskab til alle Forhold i de forskjellige større Industrilande, og man maatte have gjort saa betydelige Kildestudier, at det for en enkelt Mand maatte synes vanskeligt nok at møde vel udrustet i saa Henseende, end sige for mig, som hidtil kun havde sat mig ind i Spørgsmaalets hygieiniske Betydning og kun var nøiere bekendt med de af de forskjellige Landes Læger derom afgivne Beretninger. Disse Beretninger udgjøre vistnok et vigtigt Indlæg i Sagen, men de udfylde dog kun en mindre Plads i den store Litteratur, som dette snart hundreedaarige

Spørgsmaal allerede har fremkaldt, ligefra de første engelske Reports, Kommissionsberetninger, Parlamentsforhandlinger og Akter, til den endnu i disse Dage paany optagne parlamentariske Diskussion om Betingelserne for Børns Anvendelse i Miner og Fabriker; ligefra Willermés, Ducpetiaux's og andre Statistikeres Skrifter, til Socialisternes og de nyere Socialdemokraters og Statsoekonomers Indlæg i den nu reiste Kamp mellem Arbeide og Kapital. Men ikke nok hermed. Til at indlede en Diskussion i et nordisk Industrimøde, med særligt Hensyn til Forholdene i de tre Riger, fordres der nødvendigvis ogsaa et særligt Kjendskab til disses særlige Forhold. Men jeg mener, at der ikke findes den Mand her i Landet eller i Sverige og Norge, som kan have endog et nogenlunde fuldstændigt Overblik over alle disse Forhold i deres nuværende stærke Udvikling, endnu mindre en grundig Indsigt i de tre Landes særegne Fabrikforhold, Arbejderforhold, Børnenes Anvendelse i Fabrikerne, osv. samt hele den sociale, hygieiniske og industrielle Betydning af dette Spørgsmaal her i Norden, hvorom der hidtil aldeles ikke er anstillet nogen omfattende Undersøgelse.

Men Spørgsmaalet maa drages frem, og Enhver, som har Interesse for de tre Landes rolige og sunde Udvikling, for Arbejderspørgsmaalets fredelige Løsning, og fremfor Alt for den Klasse af vore Medmennesker, hvem dog Fremtiden tilhører, nemlig Børnene, og navnlig for de hjælpeløse, tildels forsømte Børn af den arbejdende og uformuende Klasse, bør være det nordiske Industrimødes Bestyrelse megen Tak skyldig, fordi just dette Spørgsmaal er blevet optaget og sat paa Dagsordenen.

Derfor har jeg, saavidt jeg formaaede, i de faa Maaneder, jeg havde at raade over, søgt Oplysning i de Skrifter,

som give en mere samlet Oversigt over Spørgsmaalets Historie, navnlig i England; og jeg har ved at henvende mig til mangfoldige Læger, baade i Sverige, Norge og Danmark, søgt og modtaget skematiske Oplysninger om Forholdene i en stor Mængde af vore nordiske Fabriker. Disse Oplysninger, i Forening med hvad jeg selv ved personligt Eftersyn i flere Fabriker har lært at kjende, have ialfald givet mig et foreløbigt og nogenlunde brugbart Overblik over den nærværende Tilstand hos os, og de kunne i flere Henseender, ved at sammenlignes indbyrdes og med de udenlandske Forhold, give os belærende Vink. Støttende mig til disse Oplysninger og til Spørgsmaalets Historie, skal jeg tillade mig at meddele de Bemærkninger, som jeg antager ere bedst skikkede til at indlede Diskussionen om denne vigtige Sag, idet jeg først skal søge at vise hvor stor Betydning selve Spørgsmaalet og dets mere eller mindre heldige Løsning kan have, baade for Samfundet, for Børnenes legemlige og aandelige Sundhed og for selve Industrien.

Der kan neppe være nogen Tvivl om, at man hidtil har havt Opmærksomheden alt for lidt henvendt paa Børnene i de mindre heldigt stillede Samfundsklasser. Vel har man hos os fra gammel Tid havt Pleiestiftelser, Vaisen-huse og Opfostringshuse, og i den nyere Tid Selskaber og Anstalter for forsømte og moralsk fordærvede Børn, samt Asylter for Smaabørn, for ikke at tale om Skolerne; men Pleiestiftelserne maatte man i sin Tid lukke og senere indskrænke betydelig, fordi man en Tid med Rette kunde give dem Paaskriften: »her dræbes Børn paa offentlig Bekostning«, i den Grad vare de overfyldte og usunde; af Vaisen- og Opfostringshuse findes der kun meget faa; de optage kun et meget begrændset Tal af Børn og kunne

vælge og vrage for at udpille de heldigst Stillede; Selskaberne og Anstalterne for de forsømte og fordærvede Børn føre, idetmindste hos os, kun en indskrænket Tilværelse. Det er ikke fordi de jo bestyres med udmærket Indsigt og Dygtighed, og vise de gunstigste, undertiden endog overraskende Resultater; men fordi den almindelige Interesse for dem kun er ringe og Publikums Medvirkning altfor sparsom. Der bedes stadig om mere Hjelp, men ofte uden Nytte. Det Antal forsømte Børn, som nu reddes ved dem, er kun som nogle Draaber i det store Hav. Og dog kunde der ved dem udrettes meget mere Godt og forebygges meget Ondt. Forlanges der derimod Penge og Hjelp til at dulme og modvirke de Onder, som ikke længer kunne forebygges, til Understøttelsesforeninger, til Hospitaler og Fængsler, da giver baade Staten og den private Godgjørenhed tilstrækkeligt. Asylerne derimod har vor Tid Grund til at være stolt af, især saadanne Asylter som findes midt iblandt en Arbejderbefolkning, og som fordrer, at de Forældre, som ikke ere aldeles ude af Stand dertil, selv skulle bidrage noget ved at yde et ringe Pengevederlag for hvert Barn. Men Asylterne have ikke mange Midler at raade over, de slippe Børnene saa tidligt, at den godt lagte Grund endnu ikke er fast nok; og de overfyldte Skoler kunne kun tage sig lidt af Oplærelsen, endnu mindre af Opdragelsen. Der bliver ialfald Tid nok for Børnene til at vagabondere og til i et slet Hjem at vænnes til Svineri, Lediggang og Usædelighed — ja ofte endog til at oplæres til og tvinges ind i Forbrydelsen.

I hvert Fald er saameget vist, at der hos os, her i Kjøbenhavn, findes Masser af Børn drivende om, især i Smaagaderne, om Dagen hittende paa alle Slags smaa og store Gavtyvestreger, om Aftenen tiggende for at bringe

det befalede Antal Skillinger til Hjemmet, hvor Svineri og Armod eller raa løsagtig Toilesløshed og polske Ægteskabsforhold have forjaget alle Husguder, al Børnekjærlighed og Omhu, al Opdragelse og god Vane, hvis der iøvrigt i disse Huse nogensinde har været noget deraf. Socialisterne (jfr. Carl Marx) negte ikke at Familielivet og Hjemmet er ødelagt og moralsk forpestet for et stort Antal af disse Børn, hvis Forældre, navnlig i de større Fabrikdistrikter, for en stor Del ere Fabrikarbeidere; men de benytte denne Kjendsgjerning som et Bevis mere for deres afsindige Paastand om at alt Familieliv bør hæves.

Hos os er en stor Del af disse Børn uægte Børn, som sættes i Pleie for en Betaling, som ofte er ligesaa tarvelig og slet som den Pleie, der ydes, eller de ere Børn af ligegyldige og løsagtige Forældre. Det er denne Slags Børn, som, hvis de ikke døe forinden, ødelagte paa Legeme og Sjæl, senere for en Del rekruttere Fængslernes, Hospitalernes og Arbeidshusenes Befolkninger, og det er dem, der som Arbeidere danne det slette Bundfald af svinske, svirende og dovne Individer, der ligesom et Gjæringsstof søger ved given Leilighed at sætte Massen af de gode Arbeidere i en ophrusende Bevægelse.

I de store Fabriklande, navnlig i England, gaaer en stor Mængde af disse Børn til Minerne og Fabrikerne, hvor de ofte ødelægges endnu mere og i Reglen døe tidlig. De Overlevende udgjøre ogsaa der de slette Elementer, til Skade for Samfundet og til Skade for Industrien. Man har fra England en Mængde Lægeberetninger om Sygeligheden og Dødeligheden i Fabrikdistrikterne og i de store Fabrikbyer sammenlignede med de heldigere stillede Byer og Landdistrikter. De vise alle hvorledes Brystsygdomme, de diarrhoeiske Sygdomme, og blandt Børnene de nervøse

Sygdomme, have ødelagt Arbeiderbefolkningen og bortrevet Børn og unge Mennesker. Jeg skal blot eksempelvis anføre nogle Talstørrelser. Saaledes døde der (i 1841—50) 15 pro mille i Sussex, 17 pro mille paa Øen Wight, 25 i London, men 33 i Manchester og 36 i Liverpool.

I Manchester var Levesandsynligheden for Børn 20 Aar lavere end i de sunde Distrikter og for unge Mennesker af Arbeiderklassen 10 Aar lavere. Af Børn under 1 Aar døde der i sunde Districter 7 à 9000 af 100,000, men i Manchester 26,125. Iøvrigt har det viist sig, at Dødeligheden blandt den arbejdende Klasses Børn har været nok saa stor i enkelte iøvrigt sunde og veldyrkede Landdistrikter. Lægerne kunde i lang Tid ikke forstaae dette og antog, at det var fordi Boligerne for den arbejdende Klasse vare slettere paa Landet end i Byerne, indtil man opdagede, at Landarbeiderne dannede en Art Arbeidskompagnier (de saakaldte Gange) under Ledelse af en Entrepreneur (Gangmester), som leiede dem ud til Forpagterne og Godseierne. Disse Kompagnier droge som store Zigeunerskarer, med Koner og Børn, fra det ene Sted til det andet, hvor der var Arbeide; og det var navnlig Børnene og de Unge, som ødelagdes paa Sjæl og Legeme ved dette, tildels ryggeløse, omvankende Liv.

I Frankrig har Udskrivningen til Hæren viist det slaaende Resultat, at i Fabrikdistrikterne henved Halvdelen af de unge Udskrevne blive kasserede for Undermaal og Legemssvagthed, medens i Landdistrikterne kun mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{3}$ have lignende Feil; og den Andel, som de unge Arbeidere i Frankrig have i de politiske Forbrydelser, er bekjendt nok.

I og for sig er Børns Anvendelse i Industriens Tjeneste derimod snarest et Gode; thi der kan ikke være

Spørgsmaal om, at pligtmæssigt Arbeide er sundere end Lediggang; en fattig Familie kan trænge til enhver lille Indtægt, som Børnenes Arbeide kan forskaffe; Børnene selv have godt af nogenlunde tidlig at lære at bruge Hænderne paa en nyttig Maade — hvad blandt andet de nu mere og mere almindelige Haandgjerningsskoler for Ungdommen kunne bevidne — og de flinkeste Arbeidere ere de, som tidlig ere blevne oplærte. Men dette Børnearbeide bør organiseres paa en fornuftig Maade. Det bør ikke begynde med den Alder, da Barnet ikke taaler at sidde stille i længere Tid, fordi det instinktmæssig trænger til Bevægelse (7—10 Aars Alderen); det bør foregaa i sund Luft og ikke fortsættes for længe ad Gangen. Der bør sørges for Barnets legemlige Udvikling ved god Kost, Klæder, Varme og Reenlighed, og for dets aandelige Fremgang ved god Undervisning og god Omgang; og Barnet bør have et Hjem og et godt Hjem. Taget paa denne Maade kan Børnenes Anvendelse i Fabriker blive til sandt Gavn baade for dem selv, for Samfundet og for Industrien. Thi en sund, dygtig og oplyst Arbeiderbefolkning kan paa denne Maade — man kan gjerne sige opelskes — og opvoxe iblandt os. Det viser os i det Hele, hvor vigtigt det er, og hvor rigt paa Velsignelse det kan være at ofre al Kraft, al Omhu og fornuftig Kjærlighed paa den hjælpeløse, opvoxende Slægt, navnlig blandt den uformuende og værst stillede Klasse af vore Medmennesker, altsaa de forældreløse og forsømte Børn. Thi Tvangsarbeidsanstalter, Fængsler og Hospitaler miste, som sagt, derved deres bedste Tilgang, og Understøttelsesforeningerne kunne derved i Fremtiden fries for nogle af deres bedste Kunder.

Men jeg indrømmer gjerne, at der, fornemmelig i den senere Tid, hos os synes at yttre sig en større Trang,

Lyst og Villie hos mange menneskekjærlige Mennesker til i denne Retning at gjøre noget mere end hidtil; medens der dog er uendelig meget tilbage endnu, meget at gjøre godt igjen, meget at udrette, baade for Samfundet i det Hele og for hver Enkelt personlig. Thi Penge alene er ikke nok; Enhver, der kan, skal personlig tage sig af de fattige, forældreløse og forsømte Børn, og gjøre det med Kjærlighed. Uden denne kan et Barn ikke trives; ved denne kan endog det fattigste Barn blive til en af Landets Ypperste.

Staten bør paa sin Side ved Love, strengt Tilsyn og fornuftige Institutioner tage sig af Børnene, og beskytte dem mod at ødelægges ligesaavel i Hjemmet som i Skolen og i Fabrikerne. Den har en utvivlsom Ret endog til at tage Børnene fra Forældre og fra Familier, som ikke fortjene dette Navn, og til at sikkre sin egen fremtidige Existents ved at redde den opvoxende Slægt for Fædrelandet og Samfundet. At paa den anden Side Statens og Individernes Lige-gyldighed i denne Retning, og da særlig hvad Børnenes Anvendelse i Fabriker angaaer, kan have de fordærveligste Følger og blive til uberegnelig Skade for Samfundet og Industrien, skal jeg nu nærmere paavise gjennem en kort Udsigt over dette Spørgsmaals Historie, navnlig i England.

Det tør vel antages som afgjort, at Børns Anvendelse i Industriens Tjeneste er ligesaa gammel som selve Industrien. De arbejdende Forældre oplærte og brugte deres Børn, og i alle Værksteder var der unge Lærlinge, som i sin Tid havde det daarligt nok, skjøndt de vel i Reglen ikke bleve egentlig misbrugte. Den store Anvendelse af Børnearbeidet, og med den Misbrugen, skriver sig først

fra Slutningen af forrige Aarhundrede og fra Begyndelsen af dette, fra Kulminernes stærkere Bearbejdelse og fra den ved Dampmaskinerne udviklede saakaldte store Industri o: Dampvæverierne og Spinnerierne samt de store Maskinværksteder.

Aarsagen hertil maa søges, dels hos Førældrene, som selv arbejdede i Minerne og Fabrikerne og gjerne toge Børnene med saa tidlig som muligt, nærmest for at tjene noget ved dem; dels i Fabrikherrens Lyst til at benytte det billigere og let styrlige Børnearbejde, tilmed under den voxende Konkurrence; og endelig, og maaskee nærmest, i den overhaandtagende Anvendelse af Maskinerne, som gjorde Anvendelsen af Mandens stærke Muskelkraft mindre nødvendig, medens derimod Fruentimmer og Børn undertiden endog vare mere skikkede til det lettere og finere Arbejde ved Maskinerne.

Hvad blev nu Følgen deraf? Vi lære det bedst af Børnearbejdets Historie i England, dels fordi dette Land fra gammel Tid har overgaaet alle andre Lande i Kulproduktion og Fabrikvirksomhed, og dels fordi England har det store Fortrin fremfor andre Lande, at dets Regjering ikke tør eller vil stikke noget under Stolen, men stadig offentliggjør — endog med Enkeltheder — Resultaterne af de Undersøgelser, som den offentlige Mening forlanger saasnart der mærkes Uraad et eller andet Sted.

Denne periodiske Udstilling af Landets braadne Kar kommer ikke blot Landet selv, men alle andre Lande til gode, og det var godt om den fandt Efterlignere; thi den gjør maaskee nok saa megen Nytte som de pragtfulde Industriudstillinger.

Læser man den Fremstilling, som Socialdemokraten Carl Marx i hans større Værk »Das Kapital«, Hamb. 1867,

især i 3die Cap., giver af Børnenes Anvendelse i de engelske Miner og Fabrikker, da kan det ikke negtes, at denne Historie er en lang og tung Lidelseshistorie for Børnene, selv om man tager alle hans Kraftudtryk bort. I Hovedsagen er den sand; thi han citerer ordret de engelske Reports og Parlamentsforhandlinger, foruden en Mængde andre trykte Kilder; hans Fremstilling stemmer desuden med de engelske Lægers Indberetninger, som jeg har læst; og Dr. Schäffle i Wien, som i et nyere Værk (Kapitalismus und Socialismus. Tübingen 1870) har skrevet mod C. Marx's og de andre Socialdemokraters Lærdomme, indrømmer Troværdigheden af hans Fremstilling, benytter ordret mange Afsnit af hans Bog og mener endog, at enhver dannet Menneskeven bør læse dette Kapitel hos Marx.

Historien begynder i Minerne, hvor baade Kvinder og unge Børn maatte arbejde som sande Slaver. Børnene brugtes til det laveste Arbejde, stode uafbrudt i Træk og Fugtighed, og fik hverken nok af Hvile eller Føde. Saaledes gik det i mange Aar indtil den store Sygelighed og Dødelighed vakte Statistikernes, Lægernes og Statoekonomernes Opmærksomhed. Men Mineeierne gjorde Modstand mod alle foreslaaede Indskrænkninger, og først i 1842 lykkedes det ved en Parlamentsakt at forbyde Fruentimmer og Dreng under 10 Aar at arbejde i Gruberne. Omtrent ligesaa tidlig havde man paavist den Fare, som den tiltagende Manufaktur-Industri medførte for de yngste Arbejdere, og alt i 1802 havde den ældre R. Peel, som selv forestod et Bomuldsvæveri, faaet en Lov sat igjennem, for at »sikre og beskytte Sundheden og Moraliteten hos Lærlinge af begge Kjøn«. Natarbejde blev forbudt for Børn og deres Arbeidstid blev sat til 12 Timer. Freds-

dommerne skulde vaage over Loven. Men Loven blev uden Virkning, og 1815 anordnede Parlamentet en Undersøgelse, som varede i 4 Aar, og viste store Misbrug: 14 Timers haardt Arbeide for Børn, i slet Luft; megen Sygelighed. Næsten Halvdelen af Børnene brystsvage.

Man søgte dengang forgjæves at sondre Børnene fra de mere udviklede unge Mennesker og skaffe dem en kortere Arbeidstid; og en Lov fra 1818 fastsatte 12 Timer for alle Arbeidere under 16 Aar, ligesom det i 1825 blev bestemt, at der om Lørdagen kun maatte arbeides i 9 Timer.

Saaledes vedblev det indtil 1833, da man efter store Anstrengelser og vidtløftige Undersøgelser fik en strengere Fabriklov vedtaget, som dog kun angik Arbeiderne i den store Industries Tjeneste, altsaa i Dampspinnerierne, Dampvæverierne og de store Maskinværksteder. Undersøgelserne havde, som sagt, viist de største Misbrug i disse Fabriker, navnlig hvad Børnene angik, idet disse fra 6—7 Aars Alderen maatte arbeide hele Dagen ved Maskinerne, og de ældre Børn endog Natten med, under meget usunde Forhold. Om Undervisning kunde der selvfølgelig ikke være Tale.

Loven bestemte nu, at intet Barn under 9 Aar maatte arbeide i Fabrikerne; at Børn fra 9 til 13 Aar kun maatte arbeide $6\frac{1}{2}$ Timer daglig (egentlig 8 Timer med $1\frac{1}{2}$ Time til de forskjellige Maaltider), og at Natarbeide var forbudt for Alle (Mandf. og Fr.) mellem 9 og 18 Aar. Loven fastsatte tillige, at »unge Mennesker«, det vil sige Personer mellem 13 og 18 Aar, maatte arbeide i 12 Timer, medens voxne, fuldt udviklede Mænd maatte bruges i 15 Timer med $1\frac{1}{2}$ Time til Maaltiderne. Skoleundervisning blev paa-budt for Børn under 14 Aar.

Denne Fabriklov blev Grundlaget for næsten alle de senere foreslaaede og vedtagne Tillægslove, der enten søgte ved nærmere Bestemmelser at modarbejde de mange Maader, hvorpaa Loven blev omgaaet, og at indføre en mere og mere skærpet Kontrol, eller at udvide Lovbestemmelserne til at gjælde for flere og flere Fabriker, alt eftersom man, navnlig ved Dampmaskinernes mere almindelige Brug i de forskjellige Industrigrene, opdagede flere og flere Misbrug af Børnernes og Fruentimmernes Arbejde i disse forskjellige Industrier.

Blandt de Maader, hvorpaa man søgte at omgaae Loven, synes især smaa Tillæg i Arbeidstiden (»small thefts«) ved at stjæle 5 à 10 Minuter fra hver Fritid f. Ex., at have været almindelig. Ligeledes det saakaldte Relaissystem, som bestod i at lade Børnene arbejde i forskjellige Hold i forskjellige Afdelinger af samme eller en nærliggende Fabrik. Det ene Hold afløste da det andet, og hvert Hold kom saaledes til at arbejde den hele istedetfor den halve Dag.

Tillægs-Fabrikloven af 1844 søgte ved nøiere Bestemmelser at forhindre denne Omgaaen, efterat en Kommission i 1840 havde paavist hvorledes Loven blev illuderet, hvorledes Børnene led derved og hvorledes Dødeligheden florerede. Loven bestemte ligeledes, at alle Fruentimmer over 18 Aars Alder, skulde, hvad Arbeidstiden angaaer (12 o: 10½ Time), sættes i Klasse med de Unge fra 13—18 Aar. Den forlangte ligeledes Skoleundervisning for Børnene overholdt.

Fabrikanterne, især de mindre gode, som under Konkurrencen ved allehaande Kneb maatte holde Priserne og Arbeidslønnen nede og Arbeidstiden lang, opgave imidlertid ikke Kampen, men fortsatte den stadig mod Regjeringens Kommissærer, Inspektører og Lægerne; de drev det endog

dertil, at Parlamentet, uagtet der var paavist stor Trang til en streng Lov for Kattuntrykkerierne, dog i en Print-workact 1845 gav Tilladelse til at Børn fra 8 til 13 Aar, samt Qvinder, maatte arbeide 16 Timer daglig i disse Fabriker, hvor Mandfolk over 13 Aar maatte arbeide Dag og Nat.

Fabrikloven af 1847 satte Arbeidstiden for de »unge Mennecker« ned til 11, og fra 1848 til 10 Timer, men Loven blev ikke overholdt, og ligesaa lidt synes Lovene af 1850 og 53 at have virket, uagtet de, for at forhindre Relaisystemet og de øvrige Misbrug, fastsatte de Unges og Fruentimmernes Arbeidsdag til $10\frac{1}{2}$ Time (fra Kl. 6—6 med $1\frac{1}{2}$ Times Ophold) og om Lørdagen kun til $7\frac{1}{2}$ Time, og forbød at bruge Børnene før og efter de Unges Arbeidstid (d: før 6 Morgen og efter 6 Aften). Fabrikloven af 1833, med de senere Tillæg, blev imidlertid udvidet til at gjælde for alle de Fabriker, som gav sig af med Leervarer og Steentøi (Potterierne), for Kniplingsfabrikerne (i begge disse Fabrikationsgrene havde man paavist store Misbrug af Børnearbeidet), for alle Strømpevæverier, Farverier, Blegier, Svovlstikfabriker, Knaldhætte- og Patronfabriker, Tapetfabriker o. fl. a. Ved nye Love ordnedes Arbeidet i Blegierne med Tørrestuer og i Bagerierne. Denne sidste Lov forbød Natarbeide for Børn og for Bagere under 18 Aar.

Ogsaa for Børnenes Undervisning var der nye Lovbestemmelser, og en Lov fra 1860 for Minerne (mining inspecting act) forbød saaledes at anvende Børn fra 10—12 Aar, medmindre de medbragte Certificat for Skoleundervisning; en Bestemmelse, som viste sig at være aldeles illusorisk. Det var nemlig meget vanskeligt eller umuligt at kontrolere alle disse Loves Overholdelse. Selv hvor

Overtrædelser blev opdagede og Vedkommende stævnedes for Retten, lykkedes det sjældent at faae dem straffede, da Dommerne og de Edsvorne tildels selv vare Fabrikanter og Fabrikeiere. Følgerne viste sig nærmest i den store Dødelighed, især blandt Børnene, i Fabrikdistrikterne og i Minedistrikterne; men som en fjernere Følge af de mange Aars Misbrug af Børnene og disses fuldkomne Mangel paa Oplysning og god Opdragelse, tør vistnok ogsaa anføres de mange Arbeideruroligheder og Arbeidsstandsninger blandt de Voxne, som tilmed kun havde bittre Erindringer fra Børneaaarene af. Disse Forhold udvirkede atter, at Fabrikanterne med endnu større Iver søgte Børn til Arbeide, saaledes at disse Børn endog requireredes og forsendtes i store Masser fra Fattiganstalter og lignende Steder. Ved Annoncer i Aviserne forlangte man Børn til Arbeide i Fabrikerne, tilføiende, at de maatte »see ud» som om de vare 9 Aar gl. (Lovens Fordring). Hvad Under da om de ved Fattigdom, Uvidenhed, slet Liv og vedholdende Fabrikarbeide demoraliserede og opløste Familier sendte Børnene skarevis til Fabrikerne, ja falbød dem (hvad man i London har Exempel paa) paa et eget Torv, ligesom paa et Slave-marked.

Endelig blev der nedsat en ny Kommission i 1866 (Childrens employment Commission), som ubarmhjertig eller rettere barmhjertig afslørede alle Misbrugene, og viste hvor slet Børnene blev behandlere baade i Fabrikerne og i Hjemmet, og hævdede: at ogsaa Børnene havde Rettigheder og burde beskyttes af Samfundet, ikke blot mod Fabrikerne, men først og fremmest mod Forældrene selv. Kommissionen foreslog nye Regulativer for Minearbeidere og udvirkede, at der kom 2 Tillægslove til de ældre Fabriklove, nemlig:

Tillægs-Fabrikloven af 1867, som gav Bestemmelser for Arbeidet i alle Metalvarefabriker (Støberier, Smederier) med Undtagelse af Maskinfabrikerne, som Loven af 1833 allerede havde ordnet; ligeledes for Glasfabrikerne, Guttaperchafabr., Tobaksfabr., Bogtrykkerierne og Bogbinderierne, samt for alle Fabriker med over 50 arbejdende Individer. Loven indeholdt flere nye og for de enkelte Fabriker særegne Bestemmelser; saaledes, at Børn, unge Mennesker og Fruentimmer ikke maatte arbeide om Søndagen. For Glasfabrikernes Vedkommende, at intet Fruentimmer og ingen Dreng under 12 Aar maatte bruges til Arbeide hvor der smeltes og brændes; at intet Barn, ungt Menneske eller Fruentimmer maatte spise eller nyde noget Maaltid paa de Steder, hvor Materialet blandes (for den giftige Støvs og de farlige Substansers Skyld, ligesom i Svovlstikfabrikerne) eller i Flintglasfabrikerne, hvor der slibes, skjæres og poleres. I Metalvarefabrikerne maatte intet Barn under 11 Aar anvendes ved Slibning. I det Hele indeholdt Loven flere Bestemmelser, sigtende til ved Ventilation og andre Sikkerhedsforanstaltninger at afværge Fare for Arbeidernes Sundhed. Paa den anden Side tillod den, at der i særegne Tilfælde (f. Ex. ved paatrængende Leiligheder, eller hvor Ilden maatte vedligeholdes i længere Tid o. s. v.) kunde skee Undtagelser med Hensyn til Børnenes Anvendelse, især til Natarbeide; men dette kun efter specielt Andragende til og Resolution fra Regjeringen. Den anden Lov var en Reguleringslov for Værksteder (o: smaae Værksteder) og for Husarbeide (1867). Den bestemte, at Børn under 8 Aar ikke maatte arbeide i disse Værksteder eller i Hjemmet, at Børn fra 8 til 13 Aar kun maatte bruges i 6½ Time og kun i Tiden mellem Kl. 6 Morgen og 8 Aften; at unge Mennesker og Fruen-

timmer kun maatte arbeide i $10\frac{1}{2}$ Time (o: 12 T. med $1\frac{1}{2}$ Times Ophold) og kun mellem Kl. 5 Morgen og 9 Aften; at hverken Børn, unge Mennesker eller Fruentimmer maatte arbeide om Søndagen eller efter Kl. 2 Lørdagen, undtagen der hvor Arbeidet kun beskjæftigede 5 Personer i det Hele, eller hvor der var Detailudsalg af Arbeidsproduktet og hvor der foretoges Reparationer af dette; endelig, at intet Barn under 11 Aar maatte bruges til Slibning eller Skjæring i slige Værksteder. Undervisningsreglementet er som for Fabrikerne, ligeledes Tilladelsen til Undtagelser.

Hvad Kontrolen angaaer, maa særligt bemærkes, at man, for at skaffe Loven Overholdelse og kontrolere Arbeidet, alt i 1833 og 44 havde ansat Regjerings-Kommisærer eller Inspektører, hvis Magt og Antal efterhaanden blev udvidet, saaledes at der nu er 2 Generalinspektører og 40 Underinspektører, alle vel lønnede af Staten; og man tænker paa at forøge deres Antal.

Inspektørerne kunne gaae ind og ud i ethvert Værksted og Fabrik under Arbeidet, ligeledes i Skolerne, og tage en Læge og en Retsbetjent med. De kunne udspørge og forlange Oplysning af Enhver. Overalt hvor der avles Støv eller hvor fine Partikler spredes i Luften ved Arbeidet, og Ventilationen ikke er tilstrækkelig, kan Inspektøren forlange tilstrækkelige Ventilationsindretninger anbragte; ligeledes forskellige Sikkerhedsforanstaltninger; og han kan diktere strenge Mulkter og sætte under Anklage.

Nyere større Fabriklove troer jeg ikke der er udkommet; men det er klart nok, at man i England vedbliver at have Opmærksomheden stærkt henvendt paa denne Sag; thi endnu i den seneste Tid har man i Parlamentet paany reist Spørgsmaalet om Børnenes Arbeide, og i den sidste Session vedtaget Lovbestemmelser om Qvinders og Børns Arbeide i

Minerne, hvorved Børnealders-Grændsen er sat op til 12 Aar, og flere Sikkerhedsforanstaltninger paabudte.

Sammenfattes de i England for Tiden gjældende Hovedbestemmelser, hvad Børnenes Alder og Arbeidstid angaaer, da faaer man ud:

1) for Alderens laveste Grændse:

at Børn under 8 Aar ikke maae arbeide i de smaae Værksteder eller ved Husarbeide eller i Kattuntrykkerierne;

Børn under 9 Aar maae ikke arbeide i den store Industries Fabriker eller i nogen Fabrik med over 50 arbejdende Individer;

Børn under 11 Aar maae ikke anvendes hvor der slibes (Metal, Glas);

Børn under 12 Aar maae ikke anvendes i Gruberne;

Børn under 12 Aar maae ikke arbeide ved Glasovne eller hvor der smeltes og brændes.

2) Arbeidstiden er, i de egentlige Fabriker, for Børn mellem 9 og 13 Aar 8 Timer med $1\frac{1}{2}$ Times Ophold, altsaa $6\frac{1}{2}$ Time; for unge Mennesker og Fruentimmer $10\frac{1}{2}$, og om Lørdagen $7\frac{1}{2}$ Time. Søndagen er fri. Arbeidstiden er omtrent den samme i de smaae Værksteder og Hjemmet, kun at Børnene her regnes fra 8—13 Aar.

Natarbeide er forbudt for Alle mellem 9 og 18 Aar; — ogsaa for Bagere.

Englændernes Inddeling af de yngre Arbeidere i de 2 Klasser: »Børn» og »unge Mennesker», maa udhæves som korrekt; men fremfor Alt synes den strenge Kontrol ved Inspektører at have virket gavnligt. Fabrikkanterne erkjende det selv og finde sig deri, da Kontrolten nu gjælder for Alle.

Det ovenfor meddelte korte Udtog af Børnearbeidets lange Historie i England kan give Anledning til mange Betragtninger. Jeg skal blot nævne hvad jeg fremfor Alt har fundet mærkeligt, nemlig at man i det religiøse og philanthropiske England, i Offentlighedens Land, i saa lange Tider ustraffet har kunnet behandle de arbeidende og hjelpe-løse Børn omtrent saa slet og tyrannisk som muligt, idet man forblændet af Industriens store Fremskridt og store Fordele oversaae, at den hensynsløst offrede Tusinder af levende menneskelige Væsener for selv uforstyrret at kunne arbejde og udvide sig, vistnok til beregneligt Gavn, men ogsaa til uberegnelig Skade for Samfundet. Da man endelig fik Øiet op, og saa hvad der gik for sig i Fabrikkerne og Fabrikdistrikterne, er det maaskee ligesaa mærkeligt, at man i dette Frihedens, i den personlige Friheds første Land (*my house is my castle*) greb saa alvorligt ind, ikke blot i Arbeidsherrernes tidligere Rettigheder og i Fabrikernes Dagsorden, men i selve Familiernes Forhold og Forældrenes Magt over Børnene, ja endog i Hjemmets Ukrænkelighed, saa at man næsten skulde troe, at det var skeet i et despotisk Land — saa alvorligt har Ondet været. Men det sees ogsaa, at man kun lidt efter lidt, under stadig Modstand og med stor Forsigtighed, men og med Alvor, har søgt at bøde paa det Onde og forebygge det i Fremtiden, og at man i Hovedsagen kun har taget sig af de Svagere, af Børn og Fruentimmer, medens man har overladt de fuldt voxne Arbeidere til selvstændigt at sørge for sig selv.

Grunden til at den engelske Fabriklovgivning, som man har seet, stadig tager Qvinderne med, synes iøvrigt ikke alene at være den, at Qvinderne udgjøre det svagere Kjøn, men ogsaa den, at deres Deltagelse i Fabrikarbeidet

og i Fabriklivet, efter en stor Maalestok, har den største Betydning for Børnenes Skjæbne. Dette ligger ikke blot deri, at Mødrene tage Børnene med sig til Fabrikarbeidet, men nok saa meget i, at de Børn, som blive i Hjemmet, altsaa de mindste, unddrages Mødrenes Pleie og Tilsyn; ligesom der under saadanne Forhold ikke er Tale om noget Familieliv. De Ulykker, som dette har medført, ere vanskelige at beskrive og beregne. Ved nøiagtige Undersøgelser opdagede man snart, at der i Fabrikerne blandt den fattige Befolkning døde en Mængde Børn af Hjernetilfælde og af andre saakaldte nervøse Sygdomme (Kramper) og at Nerve-svagheder og andre Sygdomme udviklede sig hos de Overlevende. Den slette Pleie og Manglen paa god Føde, eller paa Føde overhovedet, havde vel sin Del, men ved at undersøge Forholdet nøiere, fandt man, at der fra Apothekerne i Fabrikbyerne blev solgt en saa stor Mængde Opiumsdraaber, at det ikke kunde være som Lægemedel at disse Draaber bleve anvendte. Det blev da klart, at disse Draaber bleve brugte til at stille Uroen, Hungeren og de andre Plager, som de i Hjemmet efterladte Børn vare udsatte for, kort, for at holde dem rolige og sovende, saa at de ikke behøvede noget Tilsyn. Det er beviist, at der f. Ex. i et enkelt Distrikt i Manchester, af 3 Droguister ugentlig blev solgt 9 Gallons af de saakaldte Godfreys Cordial eller af lignende stærke Opiumsdraaber, og at saagodtsom enhver fattig Familie med smaae Børn brugte deraf. Det er endog beviist, at denne Forgiftning og Udhungring af Børnene i mange Tilfælde foretoges i den Hensigt at blive af med dem. Noget Lignende foregik paa Landet, hvor de omstreifende Arbeiderbønder vare igang. Dr. Simon, som (foruden flere andre Læger, Dr. Lyon Plaifair f. Ex.) har skrevet herom, betragter derfor enhver

industriell Virksomhed, hvor voxne Qvinder anvendes, »med dyb Afsky«. En af Inspektørerne, en Mr. Baker, yttre, at han vilde ansee det for en Lykke for Englands Manufacturdistrikter, naar det blev befalet, at alle gifte Koner med Familie ikke maatte arbeide i nogen Fabrik.

Hos os kjende vi hidtil kun lidt til slige uhyggelige Historier; men vort Apothekervæsen er ogsaa bedre ordnet og kontrolleret end det engelske. Men hist og her sporer man dog forbryderiske Hensigter mod Pleiebørn og Nyfødte; og der er ingen Tvivl om, at Qvindernes Anvendelse i Fabrikerne ogsaa hos os har stor Betydning for Børnene og for Familien. Missionær Sommer har derfor i sin Tid prædiket mod at Qvinder fik Lov til at arbeide saaledes, og ganske Uret har han ikke i dette Punkt. Frøken Pauline Worm er derimod af den Mening, at Qvinderne bør have Lov til frit at arbeide; og negtes dem kan det jo ikke, naar det skeer med fornuftige Indskrænkninger. Men Qvindearbeidet i Fabrikerne bør i hvert Fald omtales sammen med Børnearbeidet. I Oversigten over Forholdene her i Norden har jeg derfor stadig taget Qvinderne med, ligesom for England, hvis Erfaringer vi ogsaa i saa Henseende bør benytte.

I det Hele staaer England i denne Sag som et stort Exempel for alle andre Lande, hvilke nu maa bøde med for dette Lands gamle Synder mod den opvoxende Slægt af Arbeidsklassen, dennes deraf følgende Uvidenhed, Usundhed og Fattigdom og de derved betingede Arbeidsstandninger, høie Kulpriser o. s. v. Dette Raisonnement, som jeg villig skal opgive for et bedre, er ialfald rigtigere end den Forklaring, som C. Marx giver, naar han i blind Fanatisme skyder al Skylden paa Kapitalen.

De andre Landes Historie ligner saa temmelig Englands. De komme alle bagefter.

I Frankrig synes Børnenes Anvendelse, især i Bomuldsspinnerierne at have været nok saa udbredt som i England. Willermé nævner Fabriker, hvor (i 1837) kun 22 pCt. af Arbeiderne vare over 16 Aar gl. I en Beretning fra 1853 angives derimod Antallet af de Børn, som komme ind under den gjældende Lov af 1841, til c. 100,000, og det antages, at der i de større Fabriker med Dampkraft (Væverier, Spinnerier) kun findes 1 Barn mod 10 voxne Arbeidere, altsaa 10 pCt. Børn blandt Arbeiderne.

Bevægelsen til Fordel for Børnene begyndte først efter Julirevolutionen, skjøndt der før den Tid fra enkelte Fabrikanten i Elsas var reist Klager over Børnenes Lidelser. I 1837 blev der ved Regjeringens Foranstaltning foretaget Undersøgelser, der viste, at man brugte Børnene endog fra deres 6te, hyppigst fra det 8de, 9de Aar, til 13—14 Timers Arbeide, under usunde Forhold. Ofte bidrog en lang Vei til Fabriken, haard Behandling, slette Exempler og Mangel paa Undervisning til at ødelægge Børnene paa Sjæl og Legeme. I de Deputeredes Kammer, hvor Charles Dupin forsvarede Lovforslaget om Børnenes Anvendelse, diskuterede man meget vidtløftig Statens Ret ligeoverfor Industrien og Familiens Myndighed. Man blev dog enig om, at Staten, som i saa mange andre Henseender tager sig af Børnene, og ikke giver Forældrene udelukkende Ret over dem, ogsaa i dette Tilfælde burde forhindre Forældrene i »hensynsløst at sælge Børnenes Arbeidskraft, Sundhed og Liv«; men man vovede ikke at gjøre Skridtet heelt ud, og Loven af 1841 angaaer kun Fabriker med Maskinkraft og Værksteder med flere end 20 arbejdende Individuer. Den sætter Aldersgrænsen til 8 Aar; bestemmer 8 Timers

Arbeide med Hviletid for Børn fra 8—13 Aar, 12 Timer for Unge fra 12—16 Aar (alt mellem 5 Morgen og 9 Aften) og den forbyder alt Natarbeide og Søndagsarbeide for Børn under 13 Aar, i Reglen og for de Unge under 16 Aar; dog kunne Undtagelser indrømmes af Regjeringen. Tilsynet blev betroet til ulønnede Lokal-Kommissioner.

Det gik imidlertid i Frankrig, som det i Begyndelsen gik i England: Loven blev ikke overholdt eller agtet, men omgaaet paa mange Maader, og Børnenes Tilstand blev den samme.

I 1847 lod Regjeringen derfor et nyt Lovudkast udarbejde, og dette skulde gjælde for ethvert industrielt Etablissement, som beskæftigede 10 Personer uden Hensyn til Alder og Kjøen, eller kun 5 Personer, naar disse vare Fruentimmer, unge Personer og Børn. Revolutionen 1848 gjorde at Lovudkastet, som iøvrigt i enkelte Retninger snarere gjorde Børnenes Forhold værre, medens det begunstigede Fabrikanterne, ikke blev vedtaget. Først i 1851 udkom en Lov om Lærlingekontrakter, som fastsatte 10 Timers Arbeide for Lærlinge under 14 Aar og 12 Timer for Lærlinge fra 14—16 Aar, og forbød Natarbeide for Alle under 16 Aar, dog tilladende endel Undtagelser med Regjeringens Samtykke. Samme Lov sætter desuden alle de Etablissements, som høre til den lille Industri, under Regjeringens Kontrol. Saaledes findes det opgivet af Tardieu i hans Dictionnaire d'hygiène publ., hvorimod Eugène d'Eichthal i en Artikel i *Revue des deux mondes* (Juli 1872. — Les lois sur le travail des enfans dans les manufactures), hvis Opgivelser jeg ligeledes har benyttet for at supplere mine Meddelelser, især om Frankrig, anfører, at det eneste Resultat af de Undersøgelser, som bleve anstillede under Keiserdømmet, var

et Dekret i 1868, som overdrog Regjeringens Ingeniører Opsynet med Værkstederne og Kontrolen med Loven af 1841. Han siger, at denne Lov hidtil er den eneste gjældende; men at den ikke overholdes. Tardieu anfører derimod en Rapport af en Mr. Audiganne fra 1852 eller 53, som i det Hele fremstiller Tilstanden som meget forbedret siden Loven af 1841 udkom. Det være nu som det vil, saameget synes vist, at den nuværende Tilstand, efter Krigen og de store politiske Omvæltninger, synes alt andet end gunstig for Børnene, og som et yderligt Exempel kan anføres, at Børn fra 4 til 8 Aar endnu maae arbeide 13—14 Timer daglig i Svovlstikfabrikerne, indtil deres Sundhed er aldeles ødelagt.

Den offentlige Mening og Nationalforsamlingen har derfor nu atter begyndt at røre sig, og en speciel Kommission har forelagt Forsamlingen et Udkast til en fuldstændig Fabriklov. Dette Udkast svarer i flere Henseender til den seneste engelske Lovgivning, og sætter Aldersgrænsen til 10 Aar og Arbeidstiden til 6 Timer for Børn fra 10 til 13 Aar; men det regner de Unge fra 13 Aar og opad til de Voxne, hvilket utvivlsomt er en Feil, selv om man vil indrømme, at Ungdommen i Frankrig er tidligere udviklet end i England og hos os. Udkastet nævner ligeledes flere farlige Fabriker, som aldeles ikke maae anvende Børn til Arbeide, og sætter Mulkter for de Fabrikherrer eller Mestre, som ikke sikke sig, at de arbeidende Børn have nydt eller nyde tilstrækkelig Undervisning. Endelig foreslaaer Udkastet en Kontrol ved lønnede Inspektører og et ulønnet Overtilsyn. Ogsaa for de egentlige Lærlinge fastsættes der en Arbeidstid (10 Timer for Lærlinge under 14 Aar) og Undervisningsforpligtelse og øvrige Bestemmelser som for Fabrikbørnene.

Det vil nu vise sig om Udkastet bliver antaget af Nationalforsamlingen eller om de politiske Stridigheder nu, som tidligere i Frankrig, skal forlænge de arbejdende Børns Lidelser.

Forfatteren i *Revue des deux mondes* (Afhandlingen er meddelt i »Fædrelandet« for 9de og 10de Aug. d. A.) gjør med Rette opmærksom paa, at Staten kun for en Del kan tage sig af Børnene, medens en nok saa vigtig Pligt i saa Henseende paahviler Familierne selv og Fabrikherterne — samt de private philanthropiske Bestræbelser — for at Børnenes Tid og Børnenes Kræfter hverken skulle blive misbrugte i Fabrikkerne eller udenfor Fabrikkerne, og for at deres Sundhed paa Sjæl og Legeme skal kunne bevares og fremmes, og Udbyttet blive baade gode Arbeidere og gode Borgere.

I Preussen har man fra 1837 og 1853 havt Lovbestemmelser for at ordne Børnenes Arbejde i Fabrikkerne. Nu er der siden 1869 en fælles Fabriklov for hele Nordtyskland, som sætter Aldersgrænsen for Fabrikbørn op til 12 Aar. Fra 12 til 14 Aar maae de kun arbejde i 6 Timer og skulle have 3 Timers Skoleundervisning daglig. Fra 14 til 16 Aar maa Arbeidstiden ikke overskride 10 Timer og ikke begynde før 5 Morgen eller ende efter 8½ Aften. Fritiden er ½ Time Formiddag og 1 Time Eftermiddag, og i denne Tid skulle Børnene have Bevægelse i fri Luft. Politiet vaager over, at Loven overholdes. (Efter Art. i *Revue des deux mondes*).

I det øvrige Europa er der i flere Stater lignende Lovbestemmelser. I Schweiz er Aldersgrænsen for visse Fabrikers Vedkommende endog sat op til 13 og 14 Aar. I Belgien er man ifærd med at udarbejde en fuldstændig Fabriklov med Regler for Børns Anvendelse mellem 10 og

18 Aar. Baade i Tydskland, Schweiz og Belgien skjelner Lovene mellem egentlige Børn og unge Mennesker. Ogsaa i Nordamerika findes der Lovbestemmelser om Børns Anvendelse i Fabriker.

Hvorledes er nu Tilstanden i de nordiske Riger? Kun i eet af dem, nemlig i Sverige, findes der Lovbestemmelser, nemlig Anordningen af 18de Juni 1864. Heri fastsættes: At intet Barn maa anvendes til Fabrikarbeide før efter det fyldte 12te Aar; at til Natarbeide, mellem Kl. 9 Aften og Kl. 5 Morgen, ei maa anvendes Arbeidere under 18 Aar, og at Fabrikerne skulle sørge for Børnenes Skolegang. Denne Skolegang besørges i Reglen kun om Søndagen, undertiden ogsaa om Lørdagen. Desuden findes der (siden 1870) flere Bestemmelser for at sikre Børnenes Sundhed i Tændstikfabrikerne. Hos os, og rimeligvis ogsaa i Norge, haves der kun enkelte kommunale Regulativer for visse usunde Fabriker, sigtende til at sikre Arbejderne, altsaa ogsaa Børnene, mod skadelige Paavirkninger. Disse Regulativer udgaae fra Sundhedskommissionerne, som vedkommende Kommune efter Behag kan oprette eller afskaffe, og de skulle kontrolleres af Sundhedspolitiet — saalænge de bestaae. Egentlige Lovbestemmelser for Børns Anvendelse i Fabriker findes ikke hos os. Heldigvis have Forholdene hidtil heller ikke været saaledes, at strenge Lovbestemmelser og streng Kontrol have været absolut nødvendige. I Sverige, hvor Fabrikvirksomheden har naaet en langt større Udvikling og Udstrækning end hos os, og hvor der findes langt flere Familier af den arbejdende Klasse og rimeligvis ogsaa flere fattige Familier, har man været fremsynet nok

til itide at beskytte de i Fabrikerne arbejdende Børn ved de ovennævnte faa, vistnok noget tarvelige, Lovbestemmelser. Norges Fabrikvirksomhed synes ligesom Danmarks at udvides Aar for Aar. Der er derfor Anledning nok til at undersøge om det ikke var paatide at følge Sveriges Exempel og benytte den Lære, som de store Industrilandes Historie indeholder, for itide at forebygge de Onder, som hine Lande nu med saa store Anstrengelser søge at raade Bod paa. Det er en af de Fordele, som følger med at være et lille Land, med en sildigere og langsommere Udvikling, og det var en Skam ikke at benytte den.

For at anstille den nævnte Undersøgelse maa man, som jeg i Begyndelsen har antydnet, først og fremmest have et nogenlunde fuldstændigt Overblik over de nuværende Forhold i de forskellige Fabriker i de tre Lande. Men hertil udfordres, som sagt, saadanne Oplysninger, som det er umuligt for en enkelt Mand at skaffe sig; thi officielle Oplysninger om Børns Anvendelse har man ikke, uden ialfald for Sverige, og kun meget summariske. Nogen Oplysning har jeg dog søgt at forskaffe mig — ikke ved at henvende mig til Fabrikanterne selv, som kun nødig afgive saadanne, eller rent ud negte at svare, saasnart de troe at mærke Spor til nogen Slags Kontrol; heller ikke til Autoriteterne, som selv Intet vide — men til de vedkommende Læger, som enten ere ansatte som Fabriklæger, eller dog paa Grund af deres Stilling og Forhold til Fabrikerne og til Arbejderne i Reglen vide god Besked. Lægerne have ogsaa alle med stor Villighed besvaret mine skematiske Spørgsmaal og derved bidraget hvad de kunde til at støtte en Sag, som de vidste var god. Det er Resultatet af disse Svar, som jeg nu i Korthed skal meddele.

For Sveriges Vedkommende har jeg for det Første modtaget nedenstaaende summariske Uddrag af den officielle Statistik, nemlig Oversigt over Fabrikernes og de forskellige Arbejderes Antal, a. i Stockholm, b. i det øvrige Sverige, forsaavidt der anvendes yngre Arbejdere (fra 12—18 Aar) i disse Fabriker.

a) Stockholm.

	Antal Fabri- ker.	Arbetare					
		öfver 18 år		under 18 år		Summa.	
		m.	qv.	m.	qv.		
Bomullsfabriker	3	28	86	—	9	123	
Kemiska fabriker	14	70	61	1	14	146	
Jerngjutier	2	504	—	23	—	527	
Klädesfabriker	1	37	90	21	8	156	
Porslinsbruk	1	163	94	54	26	337	
Tapetfabriker	4	28	18	33	—	79	
Tobaksfabriker	36	398	304	144	75	921	
Summa	61	1228	653	276	132	2289	

b) Det øvrige Sverige.

	Antal Fabri- ker.	Arbetare					
		öfver 18 år		under 18 år		Summa	
		m.	qv.	m.	qv.		
Bomullsväfnadsfabriker	15	284	986	88	149	1507	
Glasbruk	22	706	36	299	23	1064	
Klädesfabriker	85	1934	1033	370	176	3513	
Korkfabriker	12	78	20	55	5	158	
Lithografiska Inrättningar	2	46	29	80	»	155	
Läderfabriker	658	1576	26	63	3	1668	
Mekaniska Bomullsgarns-spinnerier	18	800	851	443	416	2510	
Do. Linnegarns do.	2	39	85	19	24	167	
Do. Ullgarns do.	20	39	8	18	30	95	
Mekaniska verkstäder	97	4467	30	333	3	4833	
Pappersbruk	73	780	534	131	115	1560	
Porslinsbruk	2	274	169	76	47	566	
Segel- og tæltduksfabriker	4	53	37	23	40	153	
Stenkærle- og Kækelugnsfabriker.	71	465	59	64	2	590	
Tapetfabriker	18	94	12	82	8	196	
Tobaksfabriker	95	1082	434	566	374	2356	
Trikotvæfnadsfabriker	14	45	685	5	49	784	
Tændstæcksfabriker	13	159	485	210	266	1120	
Summa	1221	12921	5519	2925	1630	22995	

Man kan heraf blandt andet see, at der i 1282 Fabriker beskjæftiges 24,284 Arbeidere, blandt hvilke 6172 ere Qvinder over 18 Aar, 4963 Børn og unge Mennesker under 18 Aar, og deriblandt 1752 qvindelige. Børnene over 12 Aar og de unge Mennesker under 18 Aar udgjøre altsaa omtrent 20 pCt. af alle Arbeidere, hvilket Antal synes temmelig stort. Tobaksfabrikerne, Tændstikfabrikerne, Bomuldsspinnerierne og Væverierne samt Klædefabrikerne beskjæftige det største Antal yngre Arbeidere.

Udførligere Oplysninger har jeg kun fra 11 Fabriker med 2587 Arbeidere, deraf 1362 Qvinder over 18 Aar og 219 Børn over 12 Aar indtil 15 Aar, altsaa omtrent 8 pCt. Væverierne og Spinnerierne udgjøre det største Antal, nemlig 9, med 1604 Arbeidere i det Hele, og deraf Børn 171, $\text{c. c. } 10\frac{1}{2}$ pCt., desuden en Papirfabrik og en Tobaksfabrik. I begge disse er Børneantallet kun 5 pCt.

Arbeidstiden er i Gjennemsnit 12 Timer daglig (11—13), i nogle Fabriker er den om Lørdagen kun 9 Timer; i Tændstikfabriken 7 à 9 Timer og paa Akkord. Denne Fabrik har tillige en særskilt Fabrikskole. Lægerne bemærke, at Sundhedstilstanden blandt Børnene i det Hele er god; dog lide de i enkelte Spinnerier og Væverier noget af Mavekatarrher og Blegsot, og et enkelt Sted faae de for megen Kaffe. Noget Lignende bemærkes om de arbejdende Qvinder. Af disse, hvis Antal var 1362, og som saaledes udgjøre over Halvdelen af alle Arbeidere, opgives 206 som Gifte og 1156 som Ugifte. De Ugifte ere altsaa over 5 Gange flere end de Gifte, hvilket er et heldigt Forhold med Hensyn

til Børnepleien og Familielivet. Qvindernes Arbeidstid er omtrent som Børnenes.

Fra Norge har jeg kun modtaget Oplysninger om 4 større Fabriker, med 1074 Arbeidere, nemlig 3 Væverier og Spinnerier og 1 Seildugsfabrik. Flere Fabriker have negtet at give Oplysninger, og fra en enkelt Fabrik er ikke opgivet noget Børneantal. I de øvrige Fabriker udgjøre Børnene (12—15 Aar) omtrent 6 pCt. af alle Arbeidere. Arbeidstiden er i Seildugsfabriken (hvor Forholdene i det Hele synes meget gunstige) 6 à 8 Timer (o: de 5 Dage $9\frac{3}{4}$ Time, Lørdagen $6\frac{3}{4}$ T.) i de øvrige Fabriker 10 à 11 Timer og Lørdagen 7 T. De arbejdende Qvinders Antal er 739 eller omtrent $\frac{2}{3}$ af alle Arbeidere, og af disse vare kun 95 gifte, Resten 644 ugifte; altsaa over 6 Gange flere Ugifte end Gifte. Ligeledes et ret heldigt Forhold.

Arbeidstiden for Qvinderne er fra 10 til 12 Timer med 1 Times Ophold, og om Lørdagen kun 7 T. Ved et større Væveri have Qvinderne hver anden Uge Natarbeide; drikke megen Kaffe; lide af Blegsot, Kardialgi og chroniske Kattarrher. Ved Seildugsfabriken arbeide de i Reglen paa Akkord.

For Danmarks Vedkommende har jeg, som rimeligt var, modtaget de fleste udførligere Oplysninger. Jeg kan endog meddele en lille historisk Oplysning, som Etatsraad Mansa har forsynet mig med, og som viser, at Børnenes Anvendelse til Fabrikarbeide paa en Maade er meget gammel her i Landet. Den Fængselsbygning, som tidligere stod paa Christianshavns Torv og kaldtes »Børnehuset«, havde nemlig sit Navn derfra, at Christian den 4de, som oprindelig havde ladet Vartou Gaard udenfor Kjøben-

havn indrette til en Opdragelses- og Undervisningsanstalt for fattige og forældreløse Børn, som tilbragte deres Liv i Lediggang og med Betlen (saaledes som det endnu skeer), senere flyttede dette Tugt- eller Børnehus til Christianshavn. Han befalede, at alle Børn, som Forældrene ikke vilde holde fra at betle paa Gaden, skulde sendes til Børnehuset, og lod endog (i 1638) en Befaling udgaae om at foretage en Udskrivning af Børn paa 13 Aar, eller lidt derover, i de jyske Kjøbstæder og at sende dem med det Gode eller Onde til Børnehuset i Kjøbenhavn. Her bleve de oplærte til nyttig Haandværk, hvilket under Frederik den 3die synes at være blevet udvidet og drevet fabrikmæssigt, da baade Land- og Søetaten fik den Befaling, at de i Børnehuset skulde bestille det Klæde, Lærred, Bai o. s. v., som de behøvede. Senere indsattes ogsaa Voxne i Børnehuset. Iøvrigt var der megen Urenlighed, mange Uordener og megen Sygdom i denne Fabrik, som dog holdt sig lige til vore Tider, da Bodsfængslerne traadte istedet.

De Oplysninger, som jeg har erholdt om den nuværende Tilstand har jeg ordnet skematisk i nedenstaaende Oversigt. Fabrikernes Antal er vel ikke meget stort, og der mangler Oplysninger fra et stort Antal, navnlig i Hovedstaden og dens nærmeste Omegn (hvor det dog kun er undtagelsesvis at man har frabedet sig at blive »kontrolleret« enten ved mit Besøg eller ved afgivne Oplysninger); men Materialet synes dog nogenlunde brugeligt til deraf at kunne danne sig en Forestilling om den nærværende Tilstand. Ialtfald tør man vist paastaae, at Tilstanden ikke er bedre end Oversigten antyder; thi det er rimeligt nok, at de manglende Oplysninger fra de ikke opgivne Fabriker snarere vilde høre til de mindre gunstige end omvendt.

Oversigt.

	Til af samtlige Arbei- dere.	Børn			Anmærkning.	Qvinder			Anmærkning.
		under 10Aar	Fra 10 til 14Aar	Arbejdstid.		Gift.	Ugifte.	Arbejdstid.	
Klædefabrik	95	"	10	Sommer fra 6 M. til 7 A., Vint. 8-4½.		24	9	Sommer fra 6 M. til 7 A., Vint. 8-4½.	Ingen fast Læge.
Do.	49	2	4	Fra 6 M.-5 A.		6	"	7 T.	
Do.	c. 200	"	32	c. 12 T. m. Ophold.		c. 100	"	c. 12 -	
Do.	305	"	30	5½ T.		36	61	11 -	
Do.	150	"	22	13 T. hver 2den D		49	6	13 T. m. 2 T s Oph.	
Do.	7	"	2	6 T.		—	"	—	
Do.	64	"	10	?		20*	2	11 T.	* 4 Eker. 13 Qvinder arbeide hjemme paa Akkord. Fri Læge- hjælp og Sygekasse.
Do.	28	"	"	—		6	2	12 -	Store luftige Lokaler.
Do.	49	"	"	—		7	2	7 -	Med Middagsophold. Gode hyg. Forhold. Ventilation.
Uldgarnsfabrik	10	"	"	—		"	3	10 à 12 T.	Gode hyg. Forh., ingen Sygelighed
Do.	9	1	2	2 T. hver 2den Dag.		1	"	—	Rummeligt Lokale.
Bomuldsweveri	143	5	8	½ à ¾ Dag.		34	46	11 T.	Ventilat., Desinfekt af Klosetter.
Dampweveri	50	"	4	6 T.		"	10	12½ -	Fri Beliggenhed.
Do.	105	"	15	Kun Formid. ell. kun Efterm.		30	40	c. 11½ -	Do. do.
Do.	37	—	—	—		12	23	6-12 Fm., 1-7 Em.	14 af de Ugifte have Børn.
Dreil- og Damask- fabrik	50	"	4	Ubestemt.		6	6	10 T.	Gode hyg. Forhold. God Sundhed.
Garnfabrik	15	"	4	6 à 12 T.		"	"	12 -	
Tobaksfabrik	20	"	11	11 T. hver 2den D.		"	"	—	
Do.	100	11	41	6 T.		2	12	12 T.	Gl Bygning, daarlig Luft. Ikke megen Sygd.; men blegtlidseende.
Do.	46	8	11	5 -		8*	"	10 -	* Deraf 7 Enker. Gode Lokaler.
Do.	c. 300	32	95	12 à 13 T.		20	20	13 -	Der er opgjort 40 qv., men ikke hvormange ugifte.
Do.	17	2	5	2 T. Fm., 3 T. Em.		"	2	11 -	Gode Lokaler.
Do.	30	10	10	6 T.		2	"	10 -	
Do.	?	5	10	6 -		"	"	—	

	Tal af samtlige Arbejdere.	Børn		Anmærkning.	Q vinder			Anmærkning.
		under 10 Aar	Fra 10 til 14 Aar		Gifte.	Ugifte.	Arbejdstid.	
Tobaksfabrik	31	6	13	I 2 Hold. Form. og Efterm. De mindre børn ikke stadig.	"	1	9 à 10 T.	Gode Lok., ingen særlig Sygeligh.
Do.	30	5	18		"	"	—	Sundt Lokale, ingen Sygelighed, ingen Fabriklæge.
Do.	12	"	6		"	"	—	God Sundhed, god Ventilation.
Do.	14	"	10		"	"	—	Børnene arbeide 3 Nætter ugentlig. Gode Forhold.
Do.	200	"	18	I grønne Hytte I hvide do. I grønne do. I hvide do. } Natarbejde.	5	45	c. 10 T.	Natarbejde. Skole findes paa Værket.
Glasværk	130	"	29		2	1	Akkord.	Der smeltes ved Gas.
Do.	55	"	29		"	3	—	Jevnlige Blyforgiftninger.
Do.	87	8	24		"	"	—	* Enker. Tilfælde af Phosphor-nekrose, ogsaa hos Børn.
Do.	32	"	2	Hver 2den Dag Skolegang.	"	"	—	Gode Lokaler, hyppige Brysttilfælde paa Grund af Støvet.
Fajancefabrik ...	104	5	34	Børnene ikke ved Glassuren.	"	5	12 T.	2 Ophold. Gode Lokale.
Do.	176	"	26	3 Børn til Byerinder.	8	38	10 à 12 T.	* 5 Enker.
Porcelainfabrik .	?	"	"		5	17	6 à 10 -	Godt Lokale. Ingen fast Læge.
Tændstikfabrik ..	80	15	52		4*	3	8 à 10 -	Natarbejde.
Do.	101	9	32		20	16	10 à 12 -	Børnene arbeide med Fædrene, men ikke ved Sibning eller Emaltning. Ingen fast Læge.
Papirfabrik	12	"	"		"	"	—	
Do.	?	"	"		75	37	10 T.	
Tapetfabrik	30	"	20	Fra 9 til 12 Aar gamle.	"	"	—	
Papirposefabrik...	25	"	18	Skole i Fabrikken.	"	4	10 -	
Cichoriefabrik...	49	5	27		10*	3	c. 12 T.	
Do.	55	5	42		2	"	12 -	
Bogtrykkeri	?	"	12	Natarbejde.	?	?	—	
Isenkramfabrik ..	78	"	4	Hver 2den Dag.	4	2	Ubestemt.	
Maskinfabrik	210	"	6	Hver 2den Dag.	"	"	—	
Do.	896	"	"		"	"	—	
Do.	11	"	"		"	"	—	
49 Fabriker.	4297	134	752		498	425		
			886			923		

Af denne Oversigt sees, at jeg i det Hele har Oplysning om 49 Fabriker af den Art som anvender Børn eller Fruentimmer eller baade Børn og Fruentimmer blandt Arbeiderne. For 4 Fabriker er Tallet paa samtlige Arbeidere ikke opgivet, i de øvrige 45 Fabriker er dette Tal 4297, og blandt disse er der 886 Børn, eller noget over 20 pCt. — altsaa omtrent som i Sverige, men i hvert Fald et temmelig betydeligt Forholdstal, som bliver endnu større, naar de to Maskinfabriker, som kun bruge voxne mandlige Arbeidere (907), regnes fra. Det vil nemlig erindres, at Børnenes Antal i de franske Fabriker i 1853 blev opgivet til kun 10 pCt.

Det sees endvidere, at der blandt de 886 Børn findes 134 som ere under 10 Aar gl. Dette er henved $\frac{1}{6}$ af alle Børnene, og da det er mig opgivet, at der blandt disse smaae Børn findes nogle, der kun ere 6—7 Aar gamle (i Tobaksfabrikerne) og tages lige fra Asylerne, bør dette Forhold vistnok kaldes uheldigt og utilbørligt, selv om Arbeidet er let.

De 886 Børn findes fordelte i 17 Fabriker, saaledes:

De fleste findes forholdsvis i Cikoriefabr., nemlig 76 pCt. af alle Arbeidere i vedk. Fabr., derefter i Tændstikfabr. 60 pCt., i Tobaksfabr. 31 pCt., i Glasværkerne 30 pCt., Fajancefabr. 23 pCt., i Væverierne og Spinnerierne 13 pCt. I Tobaksfabrikerne findes det største Antal Børn samlet, nemlig 327, og deraf 79 under 10 Aar.

Børnenes Arbeidstid er meget forskjellig i de forskjellige Fabriker, i det Hele noget for lang. I Væverierne og Spinnerierne opgives lige fra 2 Timer hver 2den Dag indtil 12, 13 Timer hver Dag. Nogle Steder arbeide Børnene kun hver 2den Dag og gaae i Skole hver 2den

Dag, og hvor Arbeidstiden er lang er der i Reglen flere Ophold til Hvile og Føde.

I Tobaksfabrikerne er Arbeidstiden de fleste Steder 5 à 6 Timer, sjeldnere 12 à 13 Timer, og da i Hold og med 3 Ophold. De mindste Børn arbeide ikke stadig.

I Fajancefabrikerne synes Arbeidstiden noget lang, men kun hver 2den Dag i den ene Fabrik (med Skolegang den anden Dag).

I de øvrige Fabriker arbeide Børnene fra 5 til 8 Timer; kun i Glasværkerne gaaer Arbeidstiden op til 9 à 10 Timer, og i disse Fabriker maa Børnene tilmed arbeide om Natten. Forholdene synes imidlertid ordnede saaledes (hvad jeg senere skal omtale), at Børnene ikke lide derved. Dette maa snarere antages at være Tilfældet i de Trykkerier, hvor Børnene maae arbeide fra Kl. 11 Aften til 6 Morgen; thi Børnene taale i Reglen ikke Nattevaagen, uden at deres Sundhed lider derved.

Af Oversigten sees, at der blandt Arbeiderne findes 923 voxne Qvinder, deraf 498 gifte og 425 ugifte. Qvinderne udgjøre altsaa omtrent $\frac{1}{4}$ af alle Arbeiderne (Maskinfabrikerne fraregnede) og der findes flere gifte end ugifte Qvinder blandt de Arbeidende. Dette afviger meget fra Forholdet i Sverige og Norge, hvor Qvinderne udgjorde resp. Halvdelen og $\frac{2}{3}$ af alle Arbeiderne; men det uheldigste er at de gifte Qvinders Antal i de danske Fabriker er ikke saa lidt større end de ugiftes, omvendt af hvad Tilfældet var i Sverige og Norge; thi dette gaaer ud over Børnene og Familielivet. Fra enkelte Fabriker opgives desuden, at de ugifte Qvinder ogsaa have Børn, hvilket er endnu uheldigere, medens det dog tør formodes, at vi i saa Henseende ikke ere værre stillede, men maaskee

endog mindre slet stillede end vore Broderlande, navnlig Sverige.

Qvindernes Arbeidstid er gennemgaaende længere end Børnenes, og i det Hele temmelig lang (10 à 12 Timer), hvorved Hjemmet naturligvis maa lide endnu mere. Asylers synes i saadanne Tilfælde uundværlige.

De øvrige Oplysninger om Børnenes og Qvindernes Forhold i Fabrikerne ere i det Hele, som det sees, ret gunstige, og de hygieiniske Forhold roses af mange af Lægerne. Af Sygdomstilfælde, som Følge af Arbeidet og Opholdet i Fabrikerne, omtales kun undtagelsesvis nogen Blegstot, og Brysttilfælde hvor der er Støv. Desuden Blyforgiftninger, hvor der bruges Blyglassur, og Phosphorforgiftninger i Tændstikfabrikerne, hvor der bruges Phosphor til Satsen. Lægen, som meddeler disse Oplysninger, bemærker: »Omendskjønt Fabriklokalet i alle Henseender er indrettet efter Byggelovens og Sundhedsvedtægtens strengeste Fordringer, indtræffe dog stadig flere Tilfælde af Phosfornekrose. Et uerstatteligt Gode vilde det være naar Lovgivningsmagten forbød Tilberedning af Svovlstikker med Pposforsats«. Dette Ønske maa Enhver dele; thi det er og bliver oprørende at see f. Ex. smaa Piger ødelagte for Livstid ved Tab af Kjæbebenet (Phosfornekrose), blot fordi de have arbeidet i en saadan Fabrik.

For Skolegang synes der i Almindelighed at være sørget ret godt, og Børnenes Arbeidsemner beskrives af de fleste Læger som nogenlunde lette og ikke anstrengende. Dog maa bemærkes, at det stillesiddende Arbeide f. Ex. i Væverierne, hvor Børnene med Opmærksomhed skal følge Maskinens Bevægelse, og pille Fnug af Klædet i en Luft, der ikke altid er ren, men i Reglen opfyldt af fint Støv, ikke kan være gavnligt for Børnenes sunde Ud-

vikling. Det samme kan siges om Natarbeidet, naar det ikke ordnes paa den for Børnene gunstigste Maade. Jeg kan i saa Henseende meddele nogle Oplysninger som en Ven af mig, en Physikus, har givet mig i et Brev om et Par Glasværker, som han har havt Leilighed til at lære nøiere at kjende. Hans Ord lyde saaledes:

»Det Særegne ved Glasfabrikationen, at der arbeides saavel Dag som Nat, samt den betydelige Varme i Glashytterne, har jevnlig henledet de medicinale Autoriteters Opmærksomhed paa sig, og jeg har saaledes selv oftere anstillet Forespørgsler og søgt personlig at overbevise mig om den Indflydelse, som Arbeidet kunde antages at udøve, ligesom jeg, for at faae saa omfattende Oplysninger som muligt, har sat mig i Forbindelse med de to Fabrikers Læger.

Børnene arbeide 3 Dage eller 3 Nætter om Ugen; Skolen besøges i 3 Dage og Søndagen er fri. Omskiftning finder Sted hver 14de Dag, saa at altsaa hvert Barn i 4 Uger har 6 Arbeidsdage og 6 Arbeidsnætter i Hytten. Sædvanlig gives der hvert Aar en Fritid af 6 Uger, naar Ovnene skulle kjøles o. s. v. Arbeidet kræver ikke nogen særdeles legemlig Anstrengelse, uden forsaaavidt at Børnene stadig ere i Bevægelse, og Arbeidets Natur kræver Hurtighed, Livlighed og Opmærksomhed; hvor lidet anstrengende Arbeidet er, skjønnes deraf, at skjøndt Arbeidstiden er længere i Hvidtglashytterne end i Bouteillehytterne, ville de dog alle helst arbeide i de første, hvor Fabrikationen omfatter mere forskellige Glassorter, og hvor altsaa Arbeidet er mindre ensformigt og mere morende; thi Børnene betragte det Hele utvivlsomt som en fornøielig Beskæftigelse.

Fabrikerne have deres egne Skoler, og Undervisningen fremmes der efter den Tid og den Plan, der ifølge Arbeidets Fordeling er fastsat, og ved alle disse bestemte Normer og ved den regelmæssige Ordning af Arbeidet i Hytterne og i Skolen opnaaes der, at Børnene ere muntre og livlige; ved den udmærkede Ro og Orden, der under Arbeidet maa findes midt i al den livlige Virksomhed, paavirkes de utvivlsomt heldigt i aandelig Henseende, og jeg skal tilføie, at der fra Skoletilsynets Side foreligger de mest rosende Vidnesbyrd om Børnenes Fremskridt, hvilket atter staaer i en saa nøie Harmoni med den Livlighed og Opmærksomhed, hvoraf ethvert Barn, der arbejder i en Glashytte, maa være i Besiddelse, thi uden disse Egen-skaber kan det ikke arbeide der.

Det er altsaa den stærke Varme og Natarbeidet, hvorpaa vor Opmærksomhed maa henvendes; thi de for mange Fabrikationsgrene saa uheldige boiede og tvungne Stillingen, den i mange Fabriklokaler slette og fordærvede Luft forekommer ikke her. Men hverken denne Varme eller dette Natarbeide kan antages at medføre skadelige Følger, idetmindste ikke, naar hele Livet er reguleret med den Omhu for Børnenes fysiske og aandelige Velvære, som her finder Sted. Fabrikernes 2 Læger, der have virket ved dem, den ene paa 4de, den anden paa 8de Aar, ere enige i deres Udtalelser, at Arbeidet ikke særlig disponerer til hyppige katarrhalske Affektioner, eller til Udviklingen af senere chroniske Affektioner, hvilket kan bedømmes af de Ældres Sundhedstilstand, da Børnene efter deres Tour rekrutere de Ældre. Ganske vist er der mange Glasmagere, der ere temmelig blege, men langt fra alle, men denne Farve findes ikke hos Børnene, og synes ei

heller hos de Voxne at staae i Forbindelse med noget egentligt Sygeligt«.

Dette lyder jo meget godt og meget beroligende.

Lægen ved et 3die større Glasværk skriver derimod saaledes: »Det forekommer mig at være temmelig klart, at Arbeidstiden er temmelig lang for Børnene, især er det slemt, at Børnene i Glasværket arbeide om Natten, uagtet jeg jo, som bemærket, ikke kan see nogen kjendelig Indvirkning paa deres legemlige Befindende. Skolegangen forsømmes ogsaa temmelig meget; thi hvor Arbeidet foregaaer om Natten, maae de jo sove om Dagen. Men hvad skal der gøres, og hvem skal tage Initiativet?«

I Tobaksfabrikerne, med det store Antal arbejdende Børn, bestaaer Qvindernes og Børnenes Arbeide mest i at ordne Bladene og pille Stilkene ud, altsaa et let Arbeide, som dog maa give Støv og mindre god Luft, men i Reglen er der sørget for gode Lokaler og god Ventilation. Kun fra en enkelt større Fabrik i Provindserne klager Lægen over den slette Luft og mener, at Børnene (og Arbeiderne i det Hele) ofte klage over Brystet og see blege og gustne ud. Mærkeligt nok er der ikke sporet Tegn til nogen Nikotinforgiftning.

Men, som sagt, Børnenes Sundhedstilstand i vore Fabriker synes hidtil at være ret god; men en anden Ting er det, at Fabriklivet og Fabrikarbeidet i det Hele, selv om der ikke som Virkning deraf kan paavises bestemte herskende Sygdomme, dog kan øve megen Indflydelse paa at standse og hæmme Børnenes naturlige Udvikling og altsaa være deres Fremtid til Skade; det er meget muligt, at de militære Udskrivninger i de kommende Aar her, som i Frankrig, ville vise forholdsvis flere Legemssvagheder,

Undermaalere og Kasserede blandt Fabrikarbeiderne end blandt den øvrige Befolkning.

Oversigten over Forholdene hos os og i Naborigerne viser iøvrigt, at vi heldigvis hidtil have været fri for det Børneplageri og de mange næsten utrolige Lidelser som Fabrikbørnene i de store Industrilande have været udsatte for. Grunden hertil maa da dels søges deri, at Industrien her i Norden endnu ikke har naaet det uhyre Omfang som i hine Lande, og at Konkurrencen heller ikke endnu er saa stor, at den har tvunget de mindre samvittighedsfulde Fabrikanter til at sætte alle Hensyn tilside og blot see paa egen Pengefordel; dels deri, at de fleste af vore Fabrikeiere og Fabrikbestyrere ere humane og hensynsfulde nok til at tage sig af Børnene paa fornuftig Maade og tilmed sætte en Ære i at have store, sunde og luftige Fabriklokaler; dels endelig deri, at heller ikke Fattigdommen og Usselheden blandt Familiernes har naaet den Yderlighed hos os som f. Ex. i England. En stor Del Fabriker have desuden deres faste Læger; og Sygekasser, Asyl og Skoler findes ved flere Fabriker. Men — der er Intet der sikkrer os for, at det altid vil blive saaledes. Det er baade muligt og rimeligt, at Fabrikindustrien, især i Sverige og Norge, med den store Vandkraft, efterhaanden vil tage større og større Opsving, og vi pleie at følge godt efter og at efterligne Udlandet ikke blot i det Gode, men ogsaa i det Onde. Konkurrencen begynder allerede at gjøre sig gjældende, og de høie Kulpriser tvinge til at søge det billigere Børne- og Qvindearbeide. Selv om vi ikke naae til de Yderligheder som i England, er det dog rimeligt nok, at det i Fremtiden kan gaae haardt nok ud over Børnene i vore Fabriker. Vi bør

derfor — som jeg ovenfor har antydnet — benytte den Lære som Englands og Frankrigs Historie giver os, og itide forebygge hvad der kan forebygges; thi vi have seet, at man i England først altfor seent har givet Love, som derfor ere blevne desto strengere og vidtløftigere og vanskelige at overholde. Fremfor Alt bør vi ikke slaae os til Ro ved den Tanke, at Spørgsmaalet ikke er paatrængende og at det for den Sags Skyld godt kan blive liggende; thi det er ganske vist just det Særegne ved dette Spørgsmaal, at det ikke er reist og ikke bliver paataalt af de rette Vedkommende. Børnene, som det nærmest angaaer, holde sig rolige, sløve og ligegyldige, hvad der saa bydes dem, de gjøre ikke Skrue; de Urolige blandt de voxne Arbeidere have nok med deres egne Sager at gjøre og tage sig ikke videre af Børnene; Fabrikherrerne betragte dem ofte kun som Hænder og tænke ikke paa, at de have Rettigheder; og Forældrene, som nærmest skulde tale Børnenes Sag, de gjøre det mindst af Alle. Nei Uroen vækkes her af Menneskelighedens Repræsentanter udenfor, og denne Uro er berettiget.

Det kan imidlertid ikke være min Mening, at der nu strax hos os skulde forelægges Rigsdagen Udkast til en Fabriklov eller til en Lov om Børns Anvendelse i Fabriker; thi dertil fordres der langt fuldstændigere Oplysninger end dem, som jeg paa egen Haand og ved mine Kollegers velvillige Bistand har kunnet skaffe tilveie; thi Loven maa jo afpasses efter vore Forhold og tage Hensyn til alle bestaaende Forhold. Nøiagtige og paalidelige Oplysninger om alle disse Forhold vil ikke engang kunne skaffes tilveie gennem enkelte af Regjeringen udsendte Kommisærer, endsige ved Cirkulærer og Skemata til Udfyldning

af Vedkommende, som tilhobe kunne undslaae sig for at give Oplysninger eller negte at lade sig kontrolere. Det Eneste, der, som det forekommer mig, kunde gøres for, saavidt muligt, at skaffe Sandheden frem og bringe Lys i alle Forhold, var: at indsætte en saakaldet parlamentarisk Kommission, som Alle maae bøie sig for. Denne Forholdsregel er imidlertid noget vidtløftig og vanskelig at sætte i Værk; Forholdene ere desuden ikke endnu saa trykkende hos os, skjøndt der vistnok er Mangler nok at paapege og Adskilligt som kunde trænge til et stadigt Tilsyn. Kunde man derimod paavise en Maade, hvorpaa et saadant Tilsyn sikkrest lod sig udføre, og hvorved der tillige var Udsigt til at rette paa Manglerne og tillige til at skaffe Oplysning om de forskjellige Forhold, som kunde trænge til at belyses nærmere, da vilde dette maaskee være det heldigste og lempeligste.

Jeg troer at dette kan opnaaes derved, at det bliver gjort til Pligt for enhver Fabrik eller for ethvert industrielt Anlæg, som beskæftiger et Antal af over 10 Arbeidere af forskjellig Alder og Kjøen, at have sin egen faste Læge. Denne Læge bør hvert Aar afgive en nøiagtig (skematisk) Beretning om de Børn og Qvinder, som arbeide i Fabriken, og om Fabrikens Sundhedsforhold i det Hele, i Lighed med hvad Embedslægerne nu gjøre med Hensyn til Fattighuse, Skoler og Fængsler. Jeg seer ikke rettere end at alle Parter vare godt tjente med en saadan Bestemmelse. Børnene fik en ansvarlig Tilsynsmand og en Beskytter og Ven i denne Læge, Fabrikherren fik en kyndig Raadgiver i Alt hvad der angaaer Sundhedspleien, hygieiniske Forbedringer o. s. v., og Autoriteterne eller Re-

gjeringen fik en upartisk Meddeler og Referent ved hver Fabrik, hvorved det blev muligt at føre en Art Kontrol med Tilstanden over hele Landet og bestemme naar der burde gribes ind ved Lovbestemmelser, og hvorledes. Det bør desuden erindres, at en stor Mængde Fabriker allerede nu have en fast ansat Læge.

Ved Siden heraf forekommer det mig, at der var god Anledning og god Grund til at foreslaae, at de Lovbestemmelser, som alt ere indførte og prøvede for Sveriges Vedkommende, nu strax bleve overførte til at gjælde ogsaa for Norge og Danmark. Sverige har vistnok havt god Grund til og gjort Ret i at vedtage disse Lovbestemmelser allerede for flere Aar siden, og den Aldersgrændse, som der er fastsat for Børnene, nemlig 12 Aar, synes i det Hele at passe for os her i Norden, hvor Børnenes Udvikling falder noget sildigere paa Grund af klimatiske og andre Forhold. Jeg tvivler heller ikke om, at man snart vilde see en god Virkning af disse Lovbestemmelser, som let vilde kunne gennemføres uden Skade for Nogen, og hvis Overholdelse let vilde kunne kontrolleres gennem de ved Fabrikerne ansatte Læger.

Enhver opmærksom Læser, som har fulgt mig gennem den Fremstilling, jeg har kunnet give af Tilstanden hos os, vil sikkert nok have bemærket, at der med Hensyn til Børnenes Anvendelse i vore Fabriker især er 3 Forhold, som ligefrem maa erklæres for uforsvarlige, og som snarest muligt burde ændres; nemlig: 1) at Børnene i mange af vore Fabriker anvendes i en altfor ung Alder (7—9 Aar gl.), 2) at Arbeidstiden for Børnene i endnu flere Fabriker er altfor lang, og 3) at i enkelte Fabriker Børn bruges til Nat-

arbeide. Af disse 3 Mangler blive de 2 strax rettede ved at de svenske Lovbestemmelser indføres hos os, og Arbeidstiden bliver da for de ældre Børn mindre besværlig end nu for de yngre.

Der er endnu et Forhold, som strax burde afhjelpes, nemlig Børnenes Anvendelse til saadanne Arbejder, som ligefrem ved Forgiftning (Bly, Phosphor o. s. v.) kunne ødelægge deres Sundhed. Dette Forhold vil det blive de fast ansatte Lægers Sag at paatale, og der kan neppe være Tvivl om, at det efterhaanden saaledes vil blive hævet.

En Indvending kunde der maaskee gjøres mod Forslaget om faste Læger og om aarlige Indberetninger fra disse Læger; den nemlig: at Lægerne ville føle sig bundne ligeoverfor Fabrikherren, saa at de i deres Indberetninger tage mere Hensyn til hans Fordel end til Børnenes Vel, eller at de ialfald ville give upaalidelige Oplysninger.

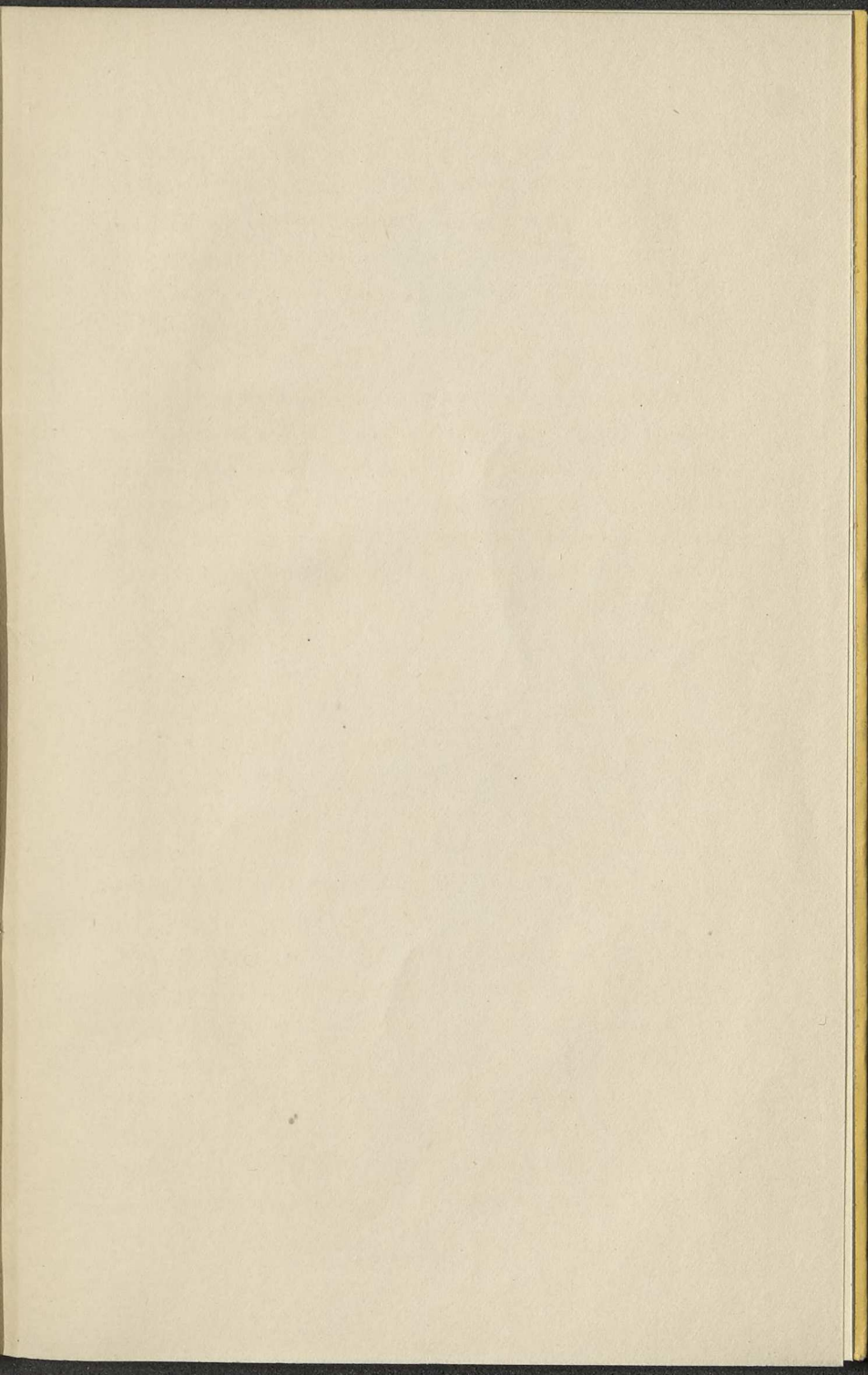
Denne Indvending troer jeg ikke har noget at betyde. Thi for det Første vise de Oplysninger, jeg har modtaget, tydeligt nok, at Lægerne ikke frygte for at sige Sandheden, men at det tvertimod er dem om at gjøre at faae denne frem. Lægerne her i Landet ere desuden i Reglen af den solide Slags; de have alle Følelsen af at skulle være de Svages og de Undertryktes Talsmænd og Beskyttere. Den Læge, som i en Sag som denne glemmer, at Endemaalet for al hans Kunst og for hele Lægevidenskaben er Opnaaelsen af et humant Formaal, han vil ikke kunne hævde sin Plads som Læge, thi han forraader sit hellige Kald. Dette humane Formaal, det rent menneskelige Hensyn, maa overhovedet være det Ledende og Raadende i hele denne Sag, baade for Fabrikanterne, for Lægerne,

for Forældrene og for alle Styrende. Det er Tilsidesættelsen af dette Hensyn, som i saa lange Tider har gjort, at Børnene bleve behandlede umenneskeligt, og først nu begynder man at see, at dette Hensyn falder sammen med de sociale og industrielle Hensyn, baade i Nutid og i Fremtid.

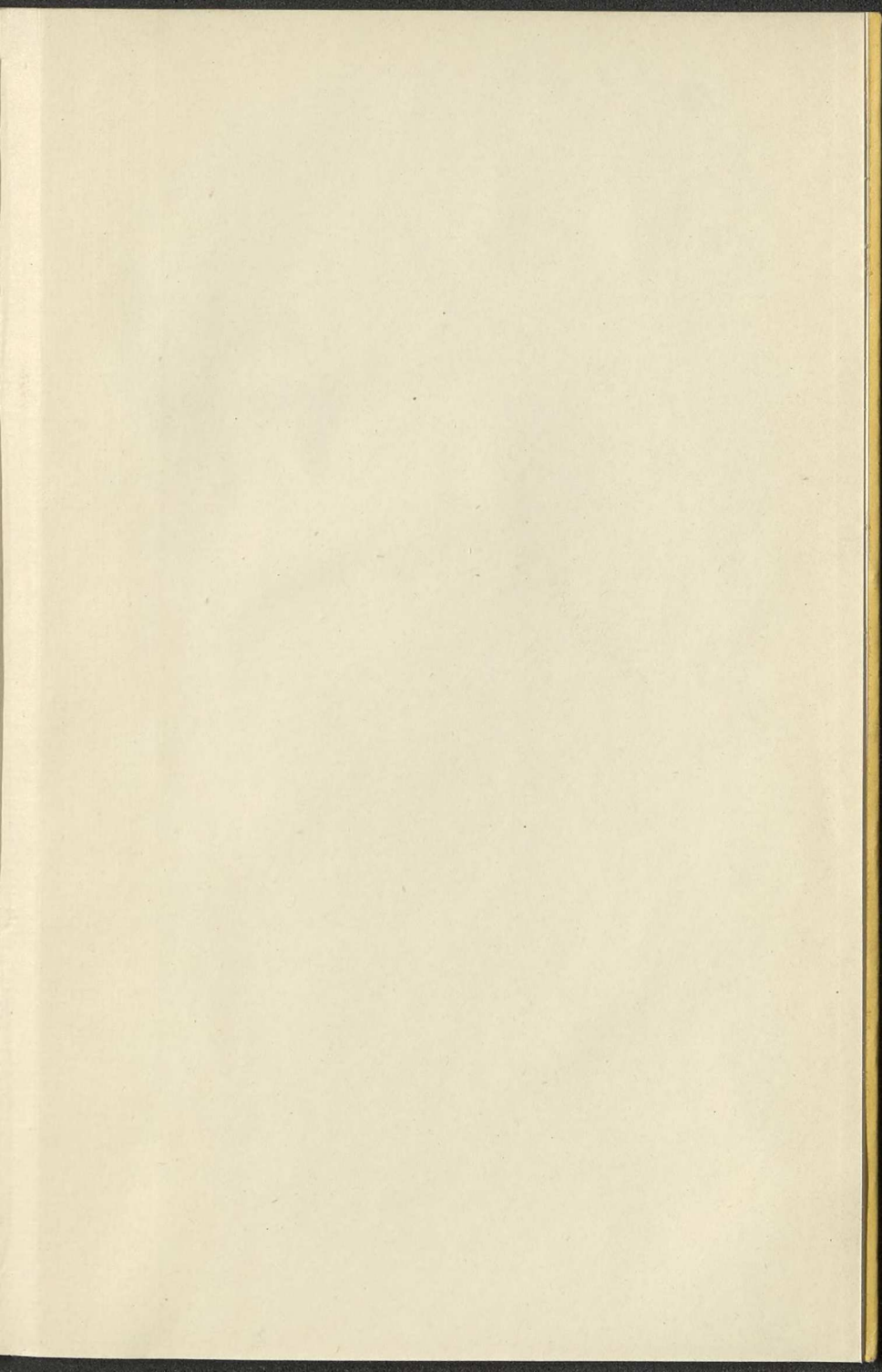
Diskussionen, som fulgte paa dette Foredrag, vil blive meddelt i den trykte Beretning om Forhandlingerne paa det første nordiske Industrimøde; her skal kun bemærkes, at man paa Mødet var tilbøielig til at gaae nok saa vidt som i Foredraget foreslæaet, og at man endte med et Andragende til Regjeringen om at forberede og forelægge en fuldstændig Fabriklov.

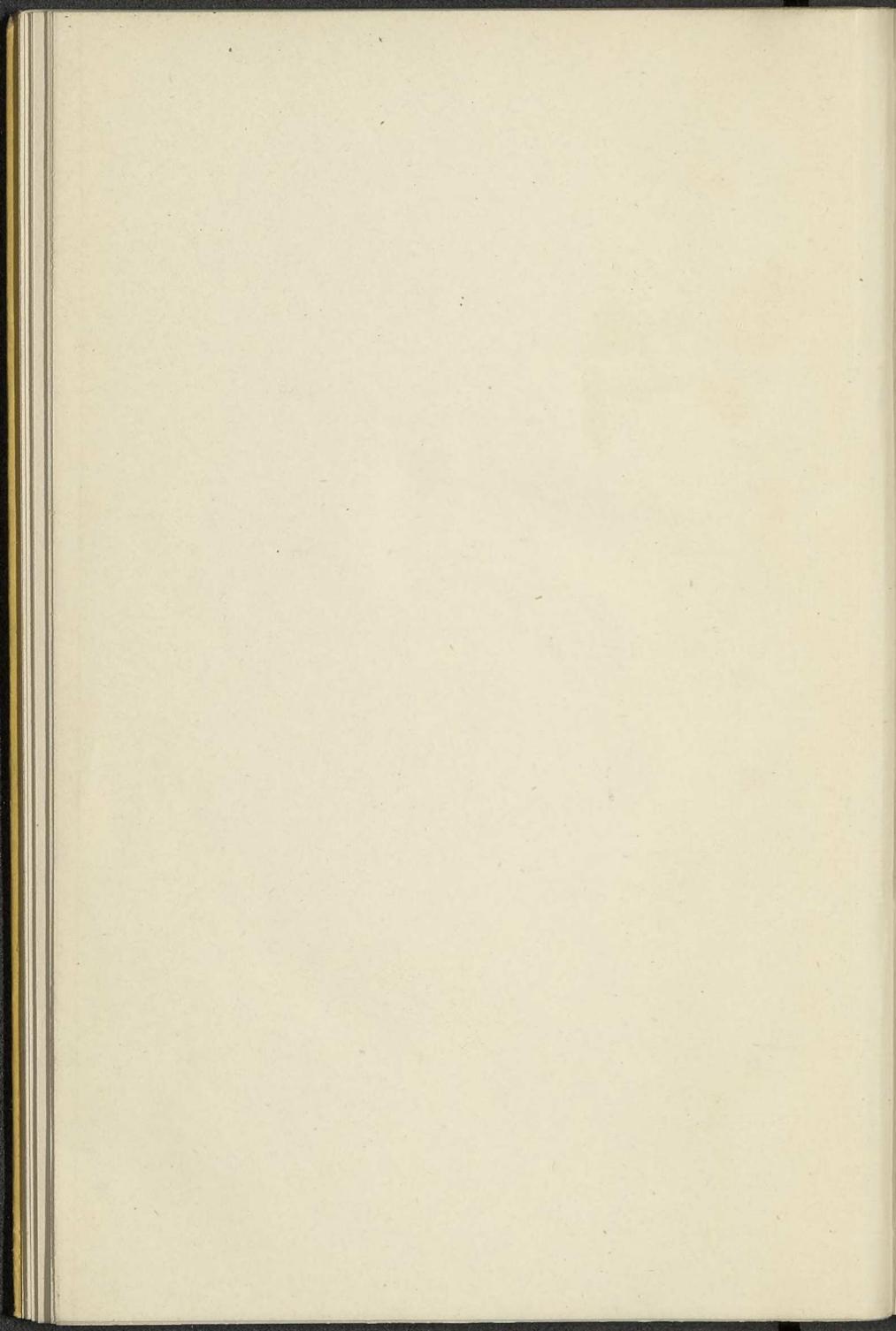

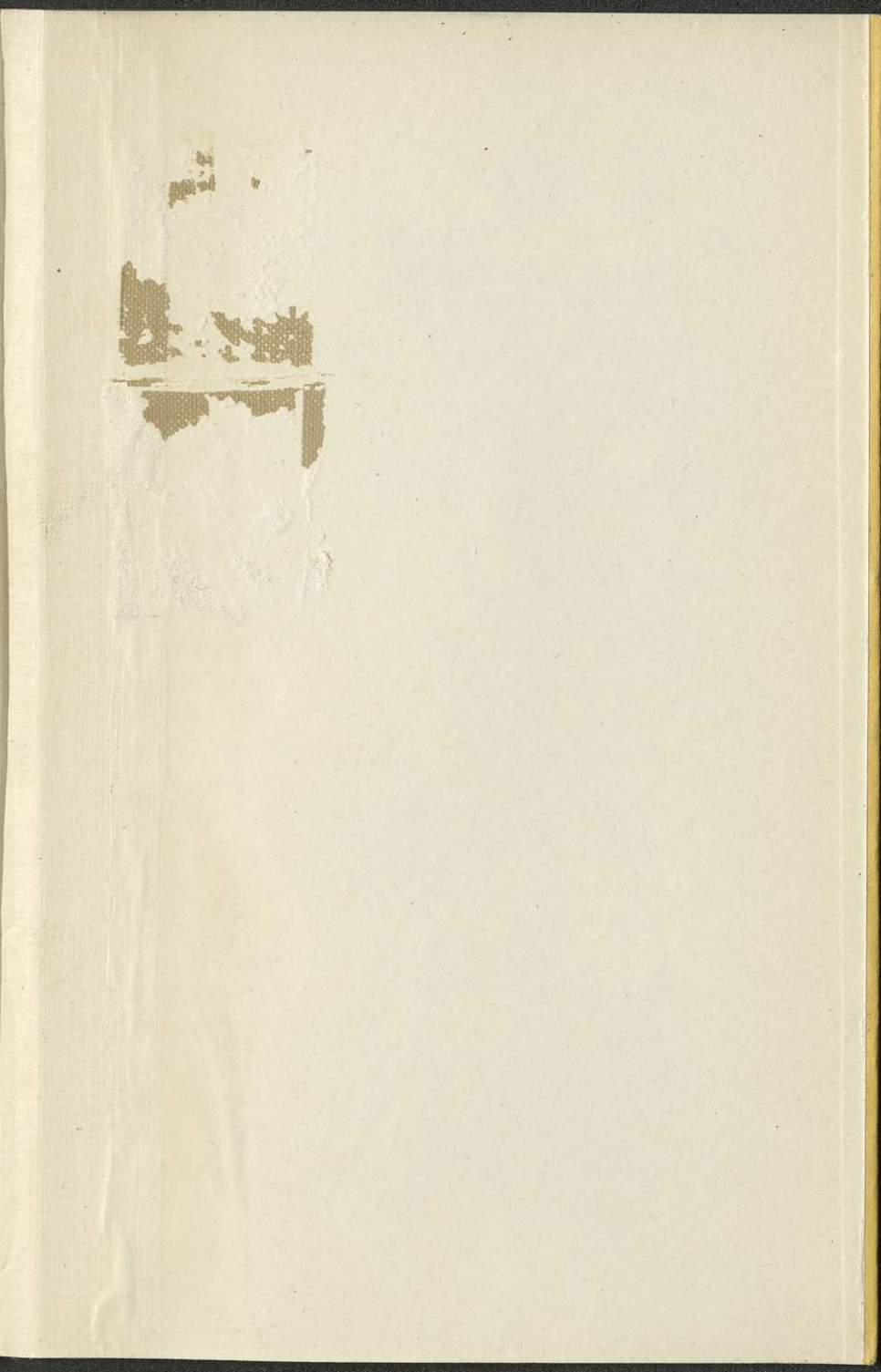

LB